

بنیاد برکت
وزارت آموزش عالی و تحقیقات علمی

آفتاب

آیین نامه فقرزدایی و توان افزایی برکت
(از طریق مشارکت جوامع محلی)

کمیته تحقیق و توسعه

۶ ..... مقدمه

بخش اول: مبانی نظری

- ۸ ..... فصل اول: مفهوم شناسی فقر
- ۱۰ ..... فصل دوم: فقرزدایی و توسعه پایدار
- ۱۳ ..... فصل سوم: نقش توانمندسازی در فقرزدایی
- ۱۳ ..... فصل چهارم: توانمندسازی و پیوستگی اجتماعی
- ۱۵ ..... فصل پنجم: توانمندسازی: فرایند یا پیامد
- ۱۷ ..... فصل ششم: چرخه انتقال و توانمندسازی
- ۱۸ ..... فصل هفتم: دامنه توانمند سازی
- ۲۰ ..... فصل هشتم: جمع بندی: مراحل توانمندسازی به عنوان رکن اصلی فقرزدایی

بخش دوم: آیین نامه آفتاب

- ۲۶ ..... فصل اول: کلیات و اهداف
- ۲۸ ..... فصل دوم: اصول و راهبردهای حاکم
- ۲۹ ..... فصل سوم: مراحل اجرا
- ۳۶ ..... فصل چهارم: توسعه طرح و همکاری با سایر سازمان ها

بخش سوم: پیوست‌ها

- ۳۸ ..... پیوست ۱: انتخاب محل و شناسایی ظرفیت‌های توسعه
- ۴۱ ..... پیوست ۲: امکان سنجی فعالیت های اقتصادی پیشنهادی
- ۴۸ ..... پیوست ۳: بررسی اجتماعی روستا
- ۵۸ ..... پیوست ۴: تدوین برنامه ساماندهی و اجرای طرح‌ها و پروژه‌ها
- ۵۹ ..... پیوست ۵: تشکیل نهاد مجری
- ۶۱ ..... پیوست ۶: آموزش نهاد مجری محلی، نحوه شرکت داری و فعالیت اقتصادی و تحویل طرح به ذی‌نفعان
- ۶۲ ..... پیوست ۷: نظام پایش و ارزشیابی
- ۶۹ ..... پیوست ۸: آیین نامه خروج بنیاد برکت از فعالیت

بخش چهارم: ساختار الگوسازی

- ۷۶ ..... ساختار الگوسازی اجرای آیین نامه فقرزدایی و توان‌افزایی برکت

مقدمه

تجارب حاصله و مطالعات انجام شده در دهه‌های اخیر به خوبی نشان داده است الگوهای نابسامان توسعه که بدون در نظر گرفتن شرایط زمانی و مکانی و معمولاً به صورت کلیشه‌ای و با اعمال مدیریت با رویکردی از بالا به پایین و بدون در نظر گرفتن شرایط اجتماعی - اقتصادی جوامع انسانی، تصمیم‌گیری و اجرا می‌شوند به دلیل نادیده گرفتن نقش مردم و جوامع محلی در تصمیم‌گیری‌ها معمولاً با مشکلات زیادی مواجه می‌شوند که هم از نظر اقتصادی پرهزینه‌اند و هم از نظر اجتماعی ناپایدار و غالباً حتی به هدف‌های از پیش تعیین شده نمی‌رسند.

الگوهای توسعه اقتصادی - اجتماعی جامعه محور، ضمن توانمندسازی مردم، زمینه‌های مشارکت فعال آنان را در برنامه‌های توسعه فراهم می‌کنند. مسئولیت‌پذیری اجتماعی آحاد مردم و مشارکت سازمان‌های مردم نهاد، شاکله اصلی این رویکرد می‌باشد. به نحوی که گروه‌های سازمان‌یافته و صاحب مهارت‌های لازم مردمی، دارای ظرفیت نوآوری، پاسخگویی سریع به نیازهای محلی و ارائه خدمات مناسب بوده و این ویژگی‌ها، مزیت نسبی آنها در پیشبرد توسعه در سطح محلی می‌باشد. در راستای بهبود و ارتقای توانمندسازی اقتصادی، کارآفرینی و توسعه اجتماعی مناطق محروم کشور و بر اساس مطالعات انجام شده «آیین‌نامه فقرزدایی و توان‌افزایی برکت» (آفتاب) از طریق مشارکت جوامع محلی، توسط کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت در ۴ فصل، ۲۳ ماده و ۸ تبصره تنظیم و آیین‌نامه در یکصد و هشتاد و دومین جلسه هیات‌مدیره بنیاد برکت در تاریخ ۱۳۹۴/۶/۲۹ تصویب گردید.

دبیرخانه کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت

بخش اول: مبانی نظری

فصل ۱- مفهوم‌شناسی فقر

یکی از چالش‌های اصلی اقتصادی- اجتماعی معاصر، بویژه در کشورهای در حال توسعه، چالش و مسأله فقر است و سایر مسائل اقتصادی- اجتماعی حل خواهند شد اگر معضل فقر برطرف شود. بنابراین، فقر یک دغدغه جهانی است که هم کشورهای توسعه یافته و هم کشورهای در حال توسعه را تحت تأثیر قرار داده است اما در کشورهای در حال توسعه بیشتر احساس می‌شود. چرا که فقر در این کشورها در یک چرخه باطل قرار گرفته است و شکستن این چرخه امری بسیار دشوار است. این گزاره را ایسلام (۲۰۰۴) به خوبی تبیین کرده است.

به زعم ایسلام، اگر قرار باشد به مشکلی که هم برای رهبران توسعه (در سطوح ملی و فراملی) و هم برای سیاست‌گذاران چالش ایجاد کرده است اشاره نمود؛ آن مشکل، تداوم خیره کننده فقر در بسیاری از بخش‌های جهان است. فقر تنها به کشورهای واقع در شرق و جنوب شرق آسیا که در عمل نیز به موفقیت‌هایی در زمینه کاهش فقر دست یافته‌اند؛ محدود نمی‌شود. هر چند آن دستاوردها نیز در طول بحران اقتصادی اواخر دهه ۱۹۹۰ ماهیتی شکننده داشتند (Islam, 2004). در این رابطه عثمانی بر مبنای مشاهدات خود، به این موضوع اشاره می‌کند که در گذشته رشد درآمد ملی یکی از اهداف صریح توسعه اقتصادی بود. اما امروز، کاهش فقر به عنوان هدفی صریح پذیرفته شده است (Osmani, 2003).

نظریه پردازان تعاریف متنوعی از فقر ارائه داده اند. به طور کلی فقر فارغ از سطح و درجه، یک پدیده چند وجهی است و فقیر کسی است که قادر به کسب درآمد کافی، پیدا کردن شغل ثابت، مراقبت از خویش و حفظ سلامت خود نیست (Osinubi, 2003). همچنین معمولاً فقرا از آموزش کافی برای رفع نیازهای اولیه خود برخوردار نیستند.

در رابطه با مفهوم فقر، از میان تمامی تعاریف ارائه شده، تعریف بانک جهانی (۲۰۱۱) مناسب‌تر به نظر می‌رسد. وایزر^۱ به استناد بانک جهانی در سال ۲۰۱۱ فقر را چنین تعریف می‌کند: محرومیت در رفاه و سایر ابعاد مرتبط نظیر درآمد پایین و ناتوانی در به دست آوردن کالاها و خدمات اساسی که برای زندگی با عزت، نیاز است. همچنین فقر مبین سطح پایین سلامتی و آموزش، دسترسی کم به آب سالم و بهداشت، امنیت فیزیکی ناکافی و ظرفیت و فرصت محدود برای زندگی بهتر است (Weiser, 2011).

۱) Weiser

مقبولیت این تعریف به سه دلیل باز می‌گردد. ۱) تصویری از ماهیت چند بعدی فقر ارائه می‌دهد. ۲) پیامدهای فقر را با قابلیت اندازه‌گیری، نمایان می‌سازد. ۳) بر فقدان یا مکفی نبودن درآمد به عنوان عامل اساسی فقر، تأکید می‌کند.

بنابراین، در حالیکه ابعاد مختلف فقر بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند، به نظر می‌رسد درآمد ریشه‌ای‌ترین عامل میان این ابعاد است و به همین دلیل کارآفرینی و کسب و کارهای کوچک بواسطه توجه ویژه‌ای که به ظرفیت درآمدزایی دارند؛ اهمیت می‌یابند. بر این اساس فقرزدایی را می‌توان تابعی از رشد اقتصادی، توزیع درآمد و تغییرات توزیع درآمد فرض کرد.

بر پایه تعریف، نظریه‌های مرتبط با فقر به شیوه‌هایی متفاوت دسته‌بندی شده‌اند (برای مثال، مقایسه آثار بلاک^۲؛ گلد اسمیت و بلاکلی^۳؛ جنینگز و کوشنیک^۴؛ راجرز^۵؛ شیلر^۶؛ شاو^۷). تقریباً تمامی نظریه‌پردازان، میان نظریه‌هایی که علت فقر را به کمبودهای فردی نسبت می‌دهند (محافظه کاران) با نظریه‌هایی که فقر را ناشی از یک پدیده اجتماعی می‌دانند (لیبرال‌ها یا مترقیان)؛ تمایز قابل می‌شوند. ریان این دوگانگی را به صورت «سرزنش قربانی» (yan, 1976) بد اسمیت و بلکلی فقر به عنوان یک آسیب^۸ یا حادثه را متفاوت از فقر به عنوان یک ساختار، می‌دانند (Goldsmith and Blakely, 1992). شیلر، فقر را به صورت شخصیت ناقص و فرصت محدود توصیف می‌کند (Schiller, 1989). جنینگز، پس از بررسی مفاهیم مربوط به فقر با تمرکز بر فرد در مقابل جامعه، بر پویایی سیاسی و نژادی تأکید می‌کند (Jennings and Kushnick, 1999). به عقیده رنک، تمرکز بر ویژگی‌های فردی به عنوان ریشه فقر، نابجا و گمراه کننده است و ریشه اصلی فقر به ضعف ساختاری وضعیت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی جامعه باز می‌گردد (Rank, 2004). بدین ترتیب می‌توان چنین نتیجه گرفت از آنجا که نظریه‌های فقر متفاوت و متنوع هستند؛ هر یک زمینه تدوین راهبرد مداخله ویژه‌ای را فراهم می‌آورند.

در همین راستا، راهبردهای متنوعی برای توسعه جوامع تدوین شده است تا نیازهای افراد و گروه‌های کمتر برخوردار را که معمولاً در شرایط فقر به سر می‌برند؛ مرتفع سازند. در این میان هر چند کمک به تمامی جوامع، از اهداف تسهیل‌گران و توسعه‌دهندگان جوامع است اما گرایش عمومی در سطح فردی، کمک به افرادی است که برای رفع نیازهای شخصی، به منابع کافی دسترسی ندارند و یا در سطح گروهی، کمک به جوامعی است که جمعیت قابل توجهی از آن گروه نیازمند یاری و حمایت هستند. در این رابطه، روستایی یا شهری بودن، اقلیت قومی و یا حتی مذهبی بودن مورد توجه نبوده و آنچه اهمیت دارد

۲) Blank, 2003

۳) Goldsmith and Blakely, 1992

۴) Jennings and Kushnick, 1999

۵) Rodgers, 2000

۶) Schiller, 1989

۷) Shaw, 2000

توان افزایی افراد، گروه‌ها و جوامعی است که در مسیر رشد و توسعه، نادیده گرفته شده‌اند (Bradshaw, 2005).

فصل ۲- فقرزدایی و توسعه پایدار

منشاء تعریف توسعه پایدار را می‌توان به اقدامات انجام شده در دهه ۷۰ یعنی کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه^۱ در سال ۱۹۸۷ نسبت داد؛ چرا که این اصطلاح در آن کمیسیون ابداع و طرح گردید. در آن کمیسیون، توسعه به عنوان رفع نیازهای جاری، بدون در خطر انداختن ظرفیت‌های آینده برای رفع نیازهای آتی تعریف شد (Le Blanc et al., 2012). یکی از مراجع تعریف توسعه پایدار، یونسکو است که اجلاسی تحت عنوان «اجلاس زمین» در ریو دوژانیرو در سال ۱۹۹۲ با توافق جمعی کشورهای عضو، برگزار نمود. هدف این اجلاس، استقرار فرایند توسعه به عنوان گامی در راستای تحقق اهداف توسعه پایدار (SDGs) بود که ابزاری مفید برای پیگیری مستمر و انجام مجموعه‌ای از اقدامات منسجم در راستای توسعه پایدار به شمار می‌آید (United Nations 2012; Le Blanc et al., 2012). در ادامه و به منظور پایان دادن به فقر، ۱۹۱ عضو سازمان ملل، سند اهداف توسعه هزاره سوم (MDGs) را در سال ۲۰۰۰ امضا کردند. اولین هدف از این سند، از بین بردن فقر شدید و گرسنگی به عنوان بزرگ‌ترین چالش جامعه جهانی است.

بنابراین، از آنجا که فقرزدایی از موضوعات مورد توجه اکثر کشورها بویژه کشورهای در حال توسعه است؛ متخصصان توسعه به صورت مستمر در پی شناسایی مؤثرترین ابزارها برای کمک به فقرا هستند. در این راستا بر این نکته توافق جمعی وجود دارد که رشد اقتصادی شرط لازم و نه کافی برای فقرزدایی است (World Bank 1990, 1997; Coady, 2004). مباحث نظری در مورد بهره‌مند شدن فقرا به صورت سنتی برگرفته از دو مکتب فکری است. یک گروه بر این عقیده هستند که بهترین راه ممکن برای هر نوع مداخله فقرزدایی، شناسایی نیازمندان و سپس هدایت منابع به سمت آنهاست. دیدگاه مخالف، برنامه‌های جهانی‌ای را که صرف نظر از سطح فقر، قابل تعمیم به همگان است؛ ترجیح می‌دهد. البته این گروه اجرای برنامه‌ها را تا زمانی که فقر ریشه‌کن شود؛ ضروری می‌دانند (Besley and Kanbur 1991; Weiss 2005).

۱) World Commission on Environment and Development. (WCED or "Brundtland Commission").

لازم به توجه است که به مرور زمان برنامه‌های جهانی به مداخلات هدفمند گرایش پیدا کرده است (World Bank 1990, Besley and Kanbur 1997; 1997). امروز، نیاز به هدف‌گذاری به یک خرد جمعی تبدیل شده و مداخلات هدف‌گذاری شده ضد فقر، متغیری اساسی در هر راهبرد فقرزدایی به شمار می‌آید (Binswanger-Mkhize et al., 2010). هدف‌گذاری مستلزم بکاگیری ابزارهایی برای شناسایی فقرا از میان جمعیت است (Weiss, 2005) و اقدامات هدفمند به دنبال کسب حداکثر «کارایی» (یعنی نسبت مزایا و نتایج دریافتی به آنچه هدف‌گذاری شده است) هستند و عدم کارایی به منزله توفیق کم در اجرای برنامه‌های ضد فقر، عدم تحقق اهداف و هدر دادن منابع به دلیل ارائه خدمات مالی به افراد غیر فقیر است. در میان روش‌های متنوعی که برای شناسایی فقرا وجود دارد بر روش‌ها و فنون جامعه محور تأکید ویژه‌ای شده و جامعه هدف زیرمجموعه مشارکت جامعه محلی در نظر گرفته می‌شود. یعنی مفهومی گسترده که به نقش‌آفرینی اعضای جامعه در فرایند تصمیم‌گیری دلالت دارد. مروری بر برنامه‌های فقرزدایی بیانگر آن است که در کشورهای در حال توسعه، تمرکز بر جامعه محلی، اهمیت دارد و یک اصل در راهبرد فقرزدایی به شمار می‌آید (Binswanger-Mkhize et al., 2010). سازمان ملل متحد در سال ۱۹۵۶ رویکرد توسعه جامعه محور را به عنوان فرایندی معرفی کرد که بواسطه آن تلاش مردم با قدرت مقامات دولتی یکی می‌شود و در نتیجه هم بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حاصل می‌گردد و هم با یکپارچه‌سازی جوامع، آن گروه‌ها قادر به مشارکت در پیشرفت ملی می‌شوند (Anietem and Abiodun, 2016). به زعم منصوری و روا^۹ (۲۰۰۴) «توسعه مبتنی بر جامعه»^{۱۰} همانند چتری برای پروژه‌هایی است که ذینفعان در طراحی و مدیریت آن پروژه‌ها نقش فعال دارند و در «توسعه جامعه محور»^{۱۱} به پروژه‌های جامعه محوری اشاره می‌شود که در هر یک، جوامع کنترل مستقیم بر تصمیمات کلیدی پروژه دارند. انتظار می‌رود این نوع مشارکت جامعه محلی در کارایی، پاسخ‌گویی و شفافیت سیاست‌های فقرزدایی بواسطه استفاده از اطلاعات و منابع محلی و پرورش حس مالکیت، مؤثر باشد (Bardhan, 2002). با این حال همانطور که باردهان و موخرجی^{۱۲} بیان می‌کنند ممکن است چنین طرح‌هایی از جانب نخبگان محلی آسیب ببینند. در این رابطه باید در نظر داشت روش‌های مشارکت با جوامع محلی ذیل راهبردهای فقرزدایی جامعه محور، متنوع است. زیرا هر جامعه، ویژگی‌های منحصر به خود را در زمینه چالش فقر دارد. در بعضی از جوامع، روش مناسب، تمرکز بر مشارکت و ایجاد

۹) Mansuri and Rao

۱۰) Community based development

۱۱) Community driven development

۱۲) Bardhan and Mookherjee (2000 , 2005)

روابط میان اعضای جامعه به صورت هدفمند است. در برخی دیگر، کار با دولت محلی و همکاری در تنظیم برنامه‌ها اهمیت دارد و در بعضی دیگر از جوامع، ارتباط مستقیم با گروه‌های کوچک و خانواده‌ها، مؤثرتر است (Coady, Grosh, and Hoddinott, 2004).

مجموعه مطالعات ناظر بر این موضوع، مشارکت فعال را به عملکرد موفق و مبتنی بر اجرای مطلوب برنامه، پیوند می‌زد. هر چند بر اساس شواهد تجربی، به طور دقیق نمی‌توان اظهار داشت که پروژه‌های مبتنی بر مشارکت جامعه محلی تا چه اندازه بر کاهش فقر مؤثر هستند اما به طور مشخص در یک محیط سازمان‌یافته، اثرات مثبتی به دنبال دارند (Mansuri and Rao, 2004). پژوهشگران متعددی به تحلیل رابطه میان مشارکت جامعه محلی در پروژه‌ها و برنامه‌ها با فقر زدایی پرداخته‌اند و اکثر آنان به طور قاطع رابطه مثبت میان این دو موضوع را تأیید کرده‌اند (Anietem and Abiodun, 2016). همچنین بسیاری از نهادهای تسهیل‌گر و سازمان‌های خیریه، مشارکت جامعه محلی را پیش‌نیاز برای پذیرش پروژه‌های فقرزدایی می‌دانند (Conning and Kevane, 2002). مستندات و نیز مطالعات موردی انجام شده، بیانگر وابستگی نوع برنامه جامع محور با ویژگی‌های محلی و توانمندی و ظرفیت‌های محلی است. بنابراین هر یک از این نوع برنامه‌ها باید با توجه به مختصات محلی طراحی شوند و قابلیت تعمیم هر برنامه صرفاً به ویژگی‌های شرایط تجربه شده بستگی دارد (Coady et al., 2004). بدین ترتیب موفقیت برنامه‌های ضد فقر بواسطه صحت رویکرد هدف‌گذاری در هر جامعه هدف، سنجیده می‌شود.

در این راستا از آنجا که فقر یکی از مشکلات فراگیر جامعه روستایی است، در توسعه پایدار؛ توسعه روستایی اهمیت قابل توجهی دارد. به طور کلی اکثریت جمعیت فقیر در مناطق روستایی ساکن هستند (Dercon, 2009). بر اساس برآوردها، حدود ۷۶ درصد جمعیت فقیر کشورهای در حال توسعه در مناطق روستایی زندگی می‌کنند (این امر در حالی است که جمعیت روستایی حدود ۵۸ درصد از کل جمعیت است) (Janvry et al., 2002; Giovannucci, et al., 2012).

فصل ۳- نقش توانمندسازی در فقرزدایی

توسعه پایدار جامعه مشتمل بر راهبردها، مداخلات و فعالیت‌های هماهنگ شده در سطح جامعه با هدف ایجاد توسعه اجتماعی و اقتصادی است (Idode, 1989; Akpomuvie, 2010). برنامه‌ریزان توسعه برای چندین دهه، رویکردهای مختلفی را مورد توجه قرار داده‌اند. روش‌هایی که در ماهیت برگرفته از رویکردی بالا به پایین بوده و در نهایت، خیرین، تسهیل‌گران و مقامات مرکزی بر کل فرایند حاکم هستند. این مدل غیر مشارکتی، هنوز به نتایج بهینه خود نرسیده است (Chebil and Haqu, 2003). به عقیده چبیل و هاگ، رویکرد از بالا به پایین مبتنی بر این فرض است که فقرا به طور یقین از مقوله رشد اقتصادی، منفعت می‌برند. در مقابل بر اساس رویکردهای پایین به بالا و دو طرفه، فرض بر آن است که یک برنامه توسعه با هدف کاهش فقر، ضمن آن که باید به نفع فقرا و پایدار باشد در عین حال، باید قادر به توانمندسازی فقرا نیز باشد (Livingstone, 2003; Naryan, 2002; Chebil and Haqu, 2014). تمام این ویژگی‌ها آن چیزی است که رویکرد توسعه جامعه محور، بر آن نهاده شده است.

فصل ۴- توانمندسازی و پیوستگی اجتماعی

فقیر ماندن در دنیای امروز نتیجه یک روند تاریخی است که مردم فقیر را از چرخه اقتصاد سیاسی دور نگه داشته است. در این شرایط، افراد و یا گروه‌ها از تمام و یا بخشی از فرایند تصمیم‌گیری دور بوده و مشارکتی در آن ندارند که این موضوع بیانگر پیوستگی ضعیف فضای اجتماعی است.

پیوستگی نامطلوب اجتماعی، عبارتی ناآشنا در حوزه محرومیت اجتماعی است اما به خوبی این نکته را روشن می‌کند که پیوستگی اجتماعی تنها به حضور مردم در جامعه ختم نمی‌شود؛ چرا که آنها در جامعه حضور دارند اما در شرایط نامطلوبی که بیانگر عدم مشارکت مردم در فرایندهای تصمیم‌گیری است. این اصطلاح به تغییر نظام‌مند آرایش‌های قدرت اشاره دارد که

فقرا و محرومین را به حاشیه رانده و یا در وضعیت فرمانبری نگه می‌مانند (Hickey and Du Toit, 2007). بنابراین در رویکرد توانمندسازی، به عنوان مسیری برای رهایی از فقر، محدودیت حاکم بر افراد فقیر، محصول روابط قدرت نابرابر در نظر گرفته می‌شود (Mosse, 2007).

در تعریف متعارف از توانمندسازی، بر درگیر کردن مردم در فرایند تصمیم‌گیری تمرکز می‌شود. در شرایط طبیعی، عموم مردم باید به ساختارهای سیاسی و فرایندهای تصمیم‌گیری در حوزه‌های سیاسی و اقتصادی در چارچوب قوانین، دسترسی داشته باشند. رولندز بر این عقیده است که توانمندسازی مقوله‌ای فراتر از ایجاد دسترسی ساده به فرایند تصمیم‌گیری بوده و دربرگیرنده فرایندهایی است که مردم را به این درک از توانایی می‌رساند که می‌توانند و مجاز به فعالیت در فضای تصمیم‌گیری هستند (Rowlands, 1995). مک رایتز توانمندسازی را فرایندی تعریف می‌کند که بواسطه آن مردم، سازمان‌ها و گروه‌هایی که ناتوان هستند (الف) به پویایی قدرت در کار و زندگی آگاه می‌شوند؛ (ب) مهارت‌ها و ظرفیت‌های دستیابی به برخی از کنترل‌های منطقی بر زندگی فردی را توسعه می‌دهند؛ (ج) این کنترل بدون نقض حقوق دیگران تمرین و اعمال می‌شود؛ (د) توانمندسازی دیگران در جامعه حمایت می‌شود (McWhirter, 1991).

جدول شماره ۱- معانی ابعاد مختلف قدرت

توصیف	انواع روابط قدرت
تغییر در منابع و قدرت تغییر محدودیت‌ها	قدرت توانایی نفوذ و وادار کردن دیگران (قدرت از بالا)
توسعه ظرفیت فردی و فرصت‌های دسترسی	قدرت سازماندهی و تغییر سلسله مراتب موجود
افزایش همبستگی برای تغییر مفروضات اساسی (پیش‌فرض‌ها)	قدرت برگرفته از اقدام جمعی
ارتقای سطح آگاهی و تمایل به تغییر	قدرت درونی (آگاهی فردی ارتقا یافته)

منبع: Rowlands, 1997

فصل ۵- توانمندسازی: فرایند یا پیامد

بسیاری توانمندسازی را هم فرایند می‌دانند و هم نتیجه و پیامد. برخی دیگر که نگاهی ابزاری به توانمندسازی دارند؛ بر اهمیت فرایندی آن تأکید می‌کنند. از طرفی دیگر، کسانی که رویکرد تحولی دارند بر این پرسش تأکید می‌کنند که چگونه مشارکت، به تنهایی و بدون توجه به پیامدهای آن به توانمندسازی می‌انجامد؟. این تمایز، آثار عمیاتی مشخصی دارد. تأکید بر فرایند، تمرکز را بر ایجاد ظرفیت سازمانی و یا مشارکت بیشتر در طراحی، مدیریت و ارزیابی فعالیت‌ها جلب می‌کند. تأکید بر پیامدها، مبین تمرکز بر بهبود اقتصاد و افزایش دسترسی به منابع اقتصادی است.

چارچوب ارائه شده توسط لانگو، تمایزات میان درجات مختلف توانمندسازی را به خوبی نشان می‌دهد (Longwe, 1991).

۱) درجه «رفاه»: سطحی که نیازهای اولیه، تأمین می‌شوند. برای این سطح، نیازی به تعیین علل ساختاری نیست.

۲) درجه «دسترسی»: دسترسی برابر به آموزش، زمین، اعتبار و منابع مالی، تضمین می‌شود.

۳) درجه «افزایش درک و آگاهی»: سطحی که به نابرابری و تبعیض‌های ساختاری و نهادی می‌پردازد.

۴) درجه «مشارکت و بسیج»: سطحی که در رابطه با برخی از مسائل، فعالانه تصمیم‌گیری می‌شود.

۵) درجه «کنترل»: سطحی که افراد می‌توانند تصمیم‌گیری کنند و این مشارکت، اقدامی متعارف به شمار می‌آید.

چارچوب لانگو بر اهمیت کنترل بر تصمیمات و منابعی که تعیین‌کننده کیفیت زندگی است تأکید می‌کند و بر این عقیده

است که سطح پایین توانمندسازی، شرطی لازم برای دستیابی به سطوح بالاتر است.

آژانس توسعه و همکاری سوئیس، توانمندسازی را به عنوان فرایند‌هایی تبیین می‌کند که بواسطه آن ناتوانی‌ها و نقصان‌ها

کم شده و بواسطه قدرت، ظرفیت و مهارت حاصل شده، امکان بهره‌مندی از حقوق در جامعه مدنی، دستیابی به منابع و

مشارکت فعال در فرایند شکل‌دهی به جامعه و تصمیم‌گیری‌ها فراهم می‌شود (SDC, 2004).

بر پایه مطالعات، توانمندسازی معانی متعددی دارد و با مفاهیمی نظیر قدرت، مشارکت، ظرفیت، استقلال، انتخاب و آزادی معنی

می‌یابد. بدین ترتیب، توانمندسازی و توان‌افزایی، زمانی حاصل می‌شود که مردم، به صورت فردی یا جمعی، برای خود زندگی

بهتری را تصور، تعریف و دنبال نمایند (Csazar, 2005). از منظر رشد حمایتی از فقرا^{۱۳}، زنان و مردان فقیر تمایل به تغییر روابط قدرت در وضعیت فعلی خود و نیز تأثیرگذاری بر فرایندهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دارند تا فرصت‌های زندگی و امرار معاش خود را که اغلب محدود است، تعیین کنند. وایت و اندرسون، زمانی رشد را حامی فقرا معرفی می‌کنند که الگوی رشد در جامعه، سهم درآمدی جمعیت فقیر جامعه را افزایش دهد. بدین ترتیب نرخ رشد درآمد فقرا از نرخ رشد درآمد متوسط کل جامعه بیشتر می‌شود (White and Anderson, 2000). هر چند این معیار به آسانی قابل دستیابی نیست و نظریه‌پردازان بر این عقیده^{۱۴}ند که برنامه‌ریزی به گونه‌ای باید انجام پذیرد تا در زمان رشد منفی^{۱۵} فقرا به طور نسبی از زیان ناشی از رشد منفی کمتر آسیب ببینند. یکی از محورهای اصلی در این رابطه توان افزایی فقرا و آماده سازی آنان برای ورود به چرخه کسب و کار مبتنی بر ظرفیت‌های مشهود و غیرمشهود محلی است.

بدین ترتیب، بهره‌گیری از یک رویکرد چند بعدی نیازمند تعریف توانمندسازی با توجه به ظرفیت‌های فردی و اقدام جمعی است تا نابرابری‌هایی که فقر را ایجاد نموده‌اند شناسایی و مرتفع شوند. تمرکز بر توانمندسازی بیانگر آن است که فقر صرفاً به درآمدهای پایین محدود نمی‌شود و موضوعاتی نظیر محرومیت اجتماعی و عدم دسترسی به قدرت، تبعیض، نشنیده شدن صدا، امنیت کم، بهداشت ناکافی و آموزش محدود را نیز در برمی‌گیرد (Luttrell et. al., 2009).

جدول شماره ۲- دامنه توانمندسازی با هدف رشد حمایتی از فقرا

اقتصادی	سیاسی	اجتماعی
دسترسی به سرمایه‌های بهره‌ور و کنترل آنها	نمایندگی سیاسی	شمولیت و عدم تبعیض
پرداخت مناسب و کار با دستمزد عادلانه	اقدام جمعی برای تقویت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی ^{۱۶}	هوشیاری و آگاهی انتقادی از وضعیت
دسترسی عادلانه به بازارهای سرمایه و محصول	-	قابلیت‌ها و توانایی‌های انسانی (سلامت، آموزش و ...)

PROMOTING PRO-POOR GROWTH: THE ROLE OF EMPOWERMENT – OECD 2012

۱۳) Pro poor growth (mission").

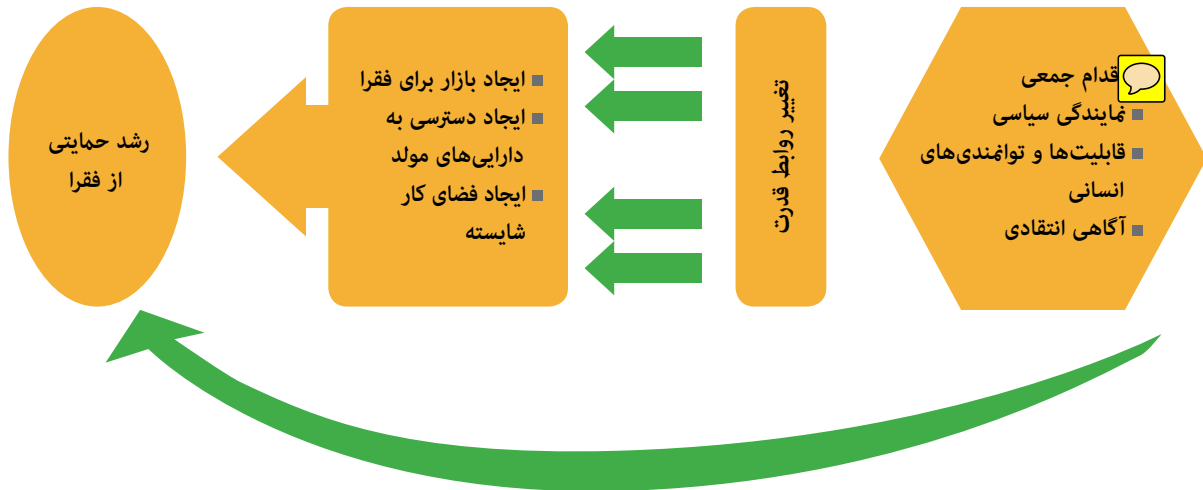

فصل ۶- چرخه انتقال و توانمندسازی

شکل شماره یک مبین ارتباط پیشران و فزاینده میان توانمندسازی اجتماعی و سیاسی و دامنه توانمندسازی اقتصادی است که به رشد حمایتی از فقرا منجر می‌شود.

شکل شماره ۱- چرخه انتقال توانمندسازی

PROMOTING PRO-POOR GROWTH: THE ROLE OF EMPOWERMENT – OECD 2012

فصل ۲- دامنه توانمندسازی

مجموعه اقداماتی که نقش تسهیل‌کنندگی برای توانمندسازی دارند به اختصار عبارتند از:

• توانمندسازی اقتصادی

توانمندی اقتصادی به معنی ظرفیت زنان و مردان برای اعمال کنترل بر معیشت خود از طریق توانمندی در انتخاب فعالیت‌های بهره‌ور برای سرمایه‌گذاری و تصمیم بر سر چگونگی و زمان ورود به بازار و نیز هرآنچه که بر اقدامات آنان تأثیر می‌گذارد؛ است. دولت‌ها و فعالان توسعه می‌توانند نقشی مهم در تقویت توانمندی اقتصادی جامعه و گروه‌های هدف ایفا نمایند. حمایت می‌تواند از طریق سرمایه‌گذاری در تأمین زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی، انجام اقدامات نظارتی برای اشتغال و نحوه پرداخت به آنان و نیز سیاست‌گذاری و انجام سایر فعالیت‌هایی که اهداف اجتماعی را دنبال می‌کنند انجام پذیرد. در هر حال سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای فقرا به گونه‌ای باید صورت گیرد که هم در سطح فردی و هم سطح جمعی ضمن ایجاد دسترسی به سرمایه امکان کنترل بر آن سرمایه نیز فراهم آید.

• بازارسازی برای فقرا

در بسیاری از کشورهای کمتر توسعه یافته، در جایی که ظرفیت‌ها و مقررات ضعیف هستند و یا تحت تأثیر اقتصاد سیاسی نامتعادل قرار دارند، بازارها از کارایی لازم برخوردار نیستند. برخی از ویژگی‌های این نوع از بازارها عبارتند از: غیر رقابتی بودن، سوء استفاده از قدرت اقتصادی و شرایط محدود برای کسب و کار عموم مردم (محرومین). غالب بازارهای محصولات روستایی بویژه بازار کالاهای اساسی مانند مواد غذایی، نهاده‌های زراعی و نیز نیروی کار و منابع مالی، چنین بازارهایی هستند. این نوع بازارها، برای فعالیت فقرا که به نیروی کار، نهاده‌ها و محصولات مربوط به امرار معاششان، دسترسی کافی ندارند؛ بازارهای مناسبی نیستند. (OECD, 2008).

علاوه بر شرایط ساختاری بازار، فقرا فاقد قدرت چانه‌زنی و مذاکره برای تعیین قیمت و شرایط پرداخت هستند. آن‌ها انتخاب‌های محدودی برای جایگزین کردن تأمین کنندگان و خریداران دارند و فاقد ظرفیت نگهداری محصولات خود برای رسیدن به قیمت مطلوب هستند. در واقع، فقرا به اندازه کافی سازمان یافته و دارای نفوذ سیاسی نیستند تا بتوانند با سایر گروه‌های ذینفع در شکل دادن به سیاست‌های دولت و یا تنظیم مقررات بازار، رقابت کنند.

بنابراین، شکست بازاری که فقرا با آن مواجه می‌شوند فراتر از دغدغه دسترسی به جاده و وجود زیرساخت است و در واقع فقدان رقابت (و) منتهای از رفتار انحصاری را شامل می‌شود (و) در جاییکه تعداد معامله‌گران (خریداران جزء، تجار و واسطه‌ها) کم باشد و یا یک شبکه انحصاری تشکیل داده باشند؛ روستاییان فقیر ناچار به پذیرش قیمت پیشنهادی آن‌ها برای محصولات (و) ...

توانمندسازی فقرا در بازار و توجه به آن‌ها در تنظیم سیاست‌ها و فرایندهایی که بازار را شکل می‌دهد برای رسیدن فقرا اهمیت قابل توجهی دارد. در این رابطه تسهیل‌گران می‌توانند توانمندسازی را از طریق کمک به تغییر سیاست‌های محیطی و ایجاد شرایط رقابتی، سیاست‌های مالیاتی و قیمت‌گذاری حمایتی از فقرا در بازارهایی که فقرا در آن فعالیت دارند؛ حمایت کنند. بدین ترتیب فعالیت‌های تولیدی و تجاری فقرا می‌تواند سودآوری بیشتری به همراه داشته باشند و شرایطی را برای معیشت پایدار آنان ایجاد نماید. همچنین، تسهیل‌گران می‌توانند از طریق تشویق مدیریت‌های محلی به عقد قرارداد با بنگاه‌های کوچک و متوسط یا انجام اقداماتی برای حفاظت از دستفروشان محصولات دستی و روستایی اقدام کنند.

● اشتغال شایسته

اکثر افراد فقیر، معاش خود را به صورت فردی و یا اشتغال در کسب و کارهای خانگی و با انجام فعالیت‌هایی نظیر کشاورزی و دامداری (در سطح خرد)، چوپانی، ماهیگیری و یا معامله‌گری تأمین می‌نمایند و درصد کمی از فقرا در بنگاه‌هایی دیگر، فعالیت می‌کنند.

در کشورهای در حال توسعه، این نوع اشتغال معمولاً در بخش غیر رسمی اقتصاد جای می‌گیرد. این «اشتغال غیررسمی» چه به صورت خود اشتغالی و چه به صورت اشتغال در بنگاه‌های کوچک ثبت نشده باشد، به معنی آن است که افراد فقیر در

مشاغل حفاظت نشده و فاقد حمایت‌های اجتماعی رسمی و یا روابط کار معین، فعالیت می‌نمایند (Chen, 2007). فعالان توسعه، اتحادیه‌ها و تسهیل‌گران در ایجاد فضایی امن برای اشتغال غیر رسمی و تنظیم قواعد و روابط کار برای این افراد و حرکت به سمت رسمی نمودن این حوزه عملکردی، نقشی قابل توجه دارند.

فصل ۸- جمع بندی: مراحل توانمندسازی به عنوان رکن اصلی فقرزدایی

مطالعات و آموخته‌های حاصل از تجربیات عملی بیانگر آن است که مهم‌ترین عوامل مؤثر بر ریشه‌کنی فقر را می‌توان به دو حوزه موضوعی، نسبت داد.

(۱) شرایط جامعه از منظر سطح پایین خلاقیت و نوآوری، تسلیم بودن در برابر وضعیت و نیز به آسانی تن به هر شرایط ناب دادن. بدیهی است در این رابطه، برنامه‌های حمایتی دولت برای ارتقای کیفیت جامعه، اهمیت دارد.

(۲) محدودیت دولت‌ها بویژه مدیریت محلی و شهرداری‌ها در تنظیم قواعد و برنامه‌های اجرایی سیاست‌های دولت در هر منطقه.

با توجه به مفهوم و دامنه می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که توانمندسازی جامعه به معنی فعال کردن مردم برای تصمیم‌گیری درباره موضوعاتی است که جامعه آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع، توانمندسازی جامعه محلی تلاشی در راستای ارتقای شأن و منزلت افرادی است که امروز قادر به رهایی از فقر و محرومیت نیستند. از منظر عملی و در سطح مداخله در اجرای فرایند توانمندسازی، توجه به پنج بُعد اهمیت دارد و در صورتیکه هر یک از ابعاد با توجه به ترتیبی که ذکر می‌شوند تا سطح اغنا پیاده نشوند، مسیر توانمندسازی به صورت درستی، طی نمی‌شود.

توانمندسازی، عبارتند از:

- ارتقای اعتماد به نفس
- توسعه شمولیت و گستردگی
- سازماندهی
- همکاری و تعاون

● نفوذ و یکپارچه سازی

در جدول شما ارزش های متناظر با هر یک از م توسعه که از طریق برنامه های توانمندسازی در جامعه محلی محقق می گردد، تبیین می شود.

جدول شماره ۳- فرایند توانمندسازی و ارزش های هر

مراحل توسعه جامعه توانمندسازی جامعه مرحله دارد:	ارزش های توسعه جامعه توانمندسازی واقعی جامعه نتیجه اجرایی تعیین ارزش های توسعه جامعه است. این ارزش ها عبارتند از:
اعتماد به نفس: کار با مردم به طوریکه مهارت ها، دانش و اعتماد به نفس آن ها افزایش یابد و باور کنند که می توانند تغییر ایجاد نمایند.	یادگیری: شناخت مهارت ها، دانش و تخصص افرادی که مشارکت می کنند.
شمولیت و گستردگی: اقدام به شیوه ای که تبعیض ها شناسایی شود، کیفیت فرصت ها ارتقا یابد، روابط مناسب میان گروه ها برقرار شود و بی عدالتی و موانع، به چالش کشیده شوند.	برابری: به چالش کشاندن تبعیض و اقدامات ظالمانه در سازمان ها، نهادها و جوامع
سازماندهی: اقدام به شیوه ای که افراد را در مورد موضوعات مشترک در قالب سازمان ها و گروه هایی مسئولیت پذیر و در فضایی تعاملی، گرد هم آورد.	مشارکت: تسهیل مشارکت آزادانه مردم در مباحثی که بر زندگی آنان به عنوان شهروند، استقلال و توزیع قدرت، مهارت ها، دانش و تخصص، موثر است.
همکاری و تعاون: اقدام به شیوه ای که روابط مثبتی میان گروه ها برقرار شود، زبان مشترک ایجاد شود، پیوند با سطح توسعه و حفاظت شود و کار مشارکتی تشویق گردد.	همکاری و تعاون: کار با یکدیگر به منظور شناسایی و انجام فعالیت ها، حمایت از شبکه سازی و ایجاد ارتباط میان جوامع و سازمان ها
نفوذ و یکپارچه سازی: اقدام به شیوه ای که جامعه را تقویت و نیز برای انجام بخشی از امور و تأثیر گذاری در تصمیم گیری ها، ارائه خدمات و فعالیت ها تجهیز نماید.	عدالت اجتماعی: ارتقای توانمندی مردم برای ادعای حقوق خود، تأمین نیازهای فردی و کنترل فراگیر بر فرایند تصمیم گیری هایی که زندگی آنان را تحت تأثیر قرار می دهد.

منبع: CDX, 2008

لازم به توجه است که مدل توانمندسازی باید متناسب با اهداف از پیش تعیین شده و ویژگی‌های مردم (جامعه محلی) تدوین و مستقر شود و اجرای مدل‌های توانمندسازی، صرفاً به عنوان یک ابزار سیاسی و یا اقتصادی، نتیجه مثبتی در شکستن چرخه فقر به دنبال نخواهد داشت.

بدین ترتیب صحت و تناسب هر مدل توانمندسازی در جوامع محلی، نیازمند تحلیل ویژگی‌های اصلی هدف از ابعاد مختلفی نظیر ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سلامت، آموزش، مذهب و ارزش‌هاست و صرفاً بسیج منابع به منظور انجام فعالیت‌های اقتصادی به منزله ایجاد وابستگی به یک کسب و کار مشخص، مبین اقدامی مخرب در جهت تقویت ناتوانی و ایجاد شکاف میان اعضای جامعه به شمار می‌آید. چرا که به دلیل بی‌توجهی به فرایند توانمندسازی و ضرورت توسعه توانایی‌ها و ظرفیت‌های ما، ابعاد مختلف، در عمل با بروز هر تغییر در فضای کسب و کار ایجاد شده، زمینه بروز بحران در جامعه هدف فراهم می‌شود.

جدول شماره ۴- خطرات حاصل از توانمندسازی ناقص و مزایای استقرار کامل فرایند توانمندسازی

خطرات ناشی از بی‌توجهی به استقرار فرایند توانمندسازی پیش از اقدامات اجرایی	مزایای توانمندسازی پیش از اقدامات اجرایی
<ul style="list-style-type: none"> • مردم: ▪ در جلسات شرکت نمی‌کنند. ▪ محدودیت‌های خود را درک نکرده و انتظارات غیر واقعی دارند. ▪ نسبت به امکان تغییر شرایط تردید داشته و یا در این تغییر، برای خود نقشی مؤثر قائل نمی‌شوند. 	<ul style="list-style-type: none"> • مردم: ▪ عضویت فعال خود را با ارزش دانسته، فرایند را به چالش کشیده و نقشی فعال دارند. ▪ اطلاعات را درک کرده و در مورد آن بحث می‌کنند. ▪ نسبت به مهارت‌ها، دانش و تخصص خود و یکدیگر شناخت پیدا می‌کنند.

<ul style="list-style-type: none"> • فقط افراد مشخص، مشارکت می کنند و صدای عده محدودی از مردم جامعه محلی شنیده می شود. • بعضی از گروه ها احساس تردشنگی می کنند. • احساس می کنند دیگران منفعت بیشتری بدست می آورند. 	<ul style="list-style-type: none"> • درک متقابل و آگاهی بیشتری میان جوامع محلی گوناگون پدیدار می شود. • نظرات مختلف و صدای گروه ها و افراد مختلف شنیده می شود. • مردم به دنبال پیدا کردن زمینه های مشترک هستند. • مردم درکی منطقی از نحوه تخصیص منابع پیدا می کنند.
<ul style="list-style-type: none"> • نمایندگان محلی الزاما پاسخگو نیستند و از طرف عموم مردم مشارکت نمی کنند. • طرح ها و یا فعالیت ها کوتاه مدت هستند. • عموم مردم محلی نمی توانند سر موضوع و روش هایی مشترک به تفاهم و توافق برسند. 	<ul style="list-style-type: none"> • گروه های مختلف رشد می کنند. • غالبا اقدام جمعی به کار فردی ترجیح داده می شود. • مردم با یکدیگر کار می کنند و قوت های یکدیگر را درک می کنند. • مردم با یکدیگر مذاکره می کنند و راه حل ها به اشتراک گذاشته می شود.
<ul style="list-style-type: none"> • میان جوامع محلی مختلف در مورد زمان انجام فعالیت ها و صرف منابع رقابت وجود دارد. • فعالیت ها مخفیانه انجام می شود و با تکراری هستند. • هر جامعه دوست ندارد با دیگر جوامع مقایسه شود. 	<ul style="list-style-type: none"> • زیرساخت های قوی برای شبکه سازی و حمایت از یکدیگر شکل می گیرد. • مردم درک درستی از نیازهای جامعه و نیز منابع در اختیار پیدا می کنند. • مردم از یکدیگر می آموزند. • مردم خود را عضوی از یک مجموعه بزرگ تر می دانند.
<ul style="list-style-type: none"> • از مشاوره شدن خسته می شوند و نسبت به اقدامات مداخله ای بدبین می گردند. • تسهیل گران در ارائه خدمات مناسب شکست می خورند. • هرچند ممکن است هدف به صورت شکلی محقق شود اما محتوای هدف فراموش می شود. 	<ul style="list-style-type: none"> • صدای جوامع محلی شنیده می شود و مشارکت آنان زمینه تغییر را فراهم می آورد. • جوامع محلی مسئولیت فعالیت های انجام پذیرفته و خدمات ارائه شده را می پذیرند. • جوامع محلی خدمات مناسب دریافت می کنند.

منبع: CDX, 2008

بنابراین پیش از تعیین ظرفیت‌های محلی برای انجام کسب و کار و یا سازماندهی بنگاه‌های اقتصادی ضروری است فرایند توانمندسازی آغاز شود تا مردم محلی بتوانند به صورت فعال در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت نمایند و مسئولیت تصمیم‌ها را بر عهده گیرند. همچنین ضمن بهره‌مندی از توانایی کنترل فعالیت‌ها بتوانند در زمان لازم، نسبت به انجام فعالیت‌های نوآورانه اقدام نمایند. چراکه ماهیت کسب و کار ناپایدار است و غلبه بر محرومیت و فقر، مستلزم کسب توانمندی در شناخت فرصت‌ها و محدودیت‌های محیطی و بهره‌مندی از مهارت و دانش لازم برای رهایی از چرخه‌های روبه زوال است.

بخش دوم: آیین نامه

فصل ۱- کلیات و اهداف

ماده ۱- تعاریف

الف) فقرزدایی: فائق آمدن بر فقر قابلیت (میزان برخورداری از قابلیت فردی شامل تجربه، مهارت، دانش و قابلیت محیطی یا فرصت‌های انتخاب و مشارکت در عرصه‌های مختلف) و فقر درآمدی مطلق (میزان برخورداری یک فرد یا خانوار از حداقل نیازهای اساسی زندگی) در افراد محروم است بطوریکه به واسطه انجام مجموعه‌ای از اقدامات نظام‌مند، درآمد کلیه اقشار اجتماعی افزایش متناسبی یابد و امکان انتخاب و مشارکت در فرصت‌های اقتصادی و توزیع امکانات و منابع عادلانه برای آن‌ها فراهم شود.

ب) معیشت پایدار: معیشت شامل قابلیت‌ها، دارایی‌ها (سرمایه‌ها و منابع انسانی، اجتماعی، طبیعی، فیزیکی و مالی، دسترسی و حق دسترسی به آن‌ها) و فعالیت‌های لازم برای امرار معاش است. رهیافت معیشت پایدار، به عنوان یک رویکرد فقرزدایی، به دارایی‌ها و توانمندی‌های مردم و جوامع توجه دارد تا در مقابل شرایط اضطراری و حوادث غیرمترقبه از انعطاف و قابلیت مواجهه لازم برخوردار باشند.

ج) توانمندسازی: فرایندی است که افراد یا گروه‌های هدف را قادر می‌سازد تا دسترسی و کنترل بیشتری بر منابع داشته و بتوانند بر شرایط پیرامون خود تاثیر بیشتری بگذارند. نتیجه توانمندسازی، افزایش قدرت تصمیم‌گیری، انتخاب فرایندها و درگیر شدن در همه مراحل اعم از اولویت‌بندی، برنامه‌ریزی، اجرا، پایش و ارزشیابی حائز اهمیت است.

د) مشارکت: به منزله حضور داوطلبانه افراد، گروه‌ها و نهادها در فرایند تسهیل توسعه اجتماعی - اقتصادی است که در همه سطوح مختلف از قبیل برنامه‌ریزی، جمع‌آوری اطلاعات، اولویت‌بندی، تدوین پروژه‌ها، فرایند اجرا، پایش و ارزشیابی مشارکت فعال و مستمر دارند.

ه) تسهیل‌گری: شناسایی و سازماندهی ذی‌نفعان و فراهم‌آوردن زمینه‌های همکاری موثر آنان در فرایند اجرای طرح‌ها و

پروژه‌ها است و فعالیت‌هایی نظیر حمایت مالی، انتقال دانش روز و فراهم نمودن زمینه گردش اطلاعات آزاد، در دسترس قرار دادن ابزارها و فن‌آوری‌های متنوع، آموزش و توسعه مهارت‌های برنامه‌ریزی، اجرا، تحلیل، پایش، ارزشیابی و مستندسازی را شامل می‌شود.

و) مشاور: اشخاص حقیقی یا حقوقی که طرف قرارداد طرح‌ها و پروژه‌های فقرزدایی با بنیاد برکت برای فعالیت در چارچوب شرح خدمات و اجرای آیین‌نامه قرار می‌گیرند.

ز) نهاد مجری: نهادی است که توسط مردم و با مشارکت بنیاد برکت تشکیل می‌شود و امور اجرایی مربوط به پروژه‌های فقرزدایی و تامین معیشت پایدار مردم را بر عهده داشته و حمایت‌های مالی و تسهیل‌گری بنیاد برکت از طریق آن نهاد، عملیاتی می‌شود.

ماده ۲- اهداف

الف) هدف اصلی

- کمک به تسریع فرآیند فقرزدایی از طریق توانمندسازی جوامع محلی

ب) اهداف فرعی

- تقویت خود اتکایی جوامع محلی در فرایند توسعه
- تشکیل شبکه «تسهیل‌گران توسعه محلی برکت» در سطوح منطقه و کشور
- ایجاد تحرک و پویایی در سازمان‌های مسئول محلی
- دستیابی به ساز و کارها و فرصت‌های کارآفرینی متناسب با شرایط متغیر اکولوژیک و فضایی - مکانی
- توسعه الگوهای جدید فقرزدایی در کشور

فصل ۲- اصول و راهبردهای حاکم

ماده ۳- اصول

۱. تاکید بر معیشت پایدار و احتراز از وابسته کردن طولانی مدت جوامع هدف به حمایت‌های مالی
۲. رعایت عدالت و تاکید بر بهره‌مندی بیشتر افراد و گروه‌های کمتر برخوردار
۳. توجه به تنوع زیستی و فرهنگی و قومیتی نواحی مختلف و انعطاف در برنامه‌های اجرایی متناسب با آمایش سرزمین و ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، تاریخی، سیاسی، اکولوژیک و اقتصادی
۴. تاکید بر شفافیت و گردش آزاد اطلاعات در بین جامعه محلی و سایر ذی‌نفعان
۵. تاکید بر استفاده بهینه از منابع و احتراز از ایجاد تبعیض و تشدید اختلافات درونی و بین جوامع
۶. هم‌راستایی طرح‌ها و پروژه‌ها با برنامه توسعه کشور و طرح‌های ملی از جمله آمایش سرزمین، برنامه‌های توسعه بخشی، منطقه‌ای، ناحیه‌ای و محلی

ماده ۴- راهبردها

۱. بهره‌گیری از رویکرد مشارکتی و اقدامات اجتماعی به جای تصدی‌گری در سه محور:
(الف) ظرفیت‌سازی (شناخت و احیاء ظرفیت‌های محیط طبیعی، سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی)
(ب) توانمندسازی و مشارکت همه‌جانبه جامعه (یادگیری مشارکتی، مسئولیت‌پذیری، مالکیت جامعه و ارتقای سطح مشارکت جامعه در مراحل مختلف اجرای طرح‌ها و تصمیم‌گیری‌ها)
(ج) نهادسازی (سازماندهی اجتماعی، تبیین نقش‌ها، مسئولیت‌ها و سازوکارهای پاسخگویی با تشکیل ارکان تصمیم‌گیری، اجرایی و نظارتی)

۲. استفاده از ساز و کارهای نوآورانه و مبتنی بر شواهد علمی برای احیاء و بهره‌برداری از منابع و پتانسیل‌های محلی
۳. جلب مشارکت فعال کلیه بخش‌ها و ذی‌نفعان در سطوح ملی، ناحیه‌ای و محلی با استفاده از ظرفیت‌های قابل احیاء و مغفول
۴. تاکید بر شناسایی و اجرای پروژه در جوامع محروم و در قلمروهایی که به هر دلیل از گردونه توسعه ملی، منطقه‌ای و محلی بازمانده‌اند اعم از شهری، حاشیه شهر، روستایی و عشایری.

فصل ۳- مراحل اجرا

ماده ۵- فرایند انجام کار از هفت مرحله اصلی تشکیل می‌شود که در اجرای هر مرحله نقش بنیاد برکت، مشاور و نهاد مجری مشخص شده است. این مراحل عبارتند از:

- ۱) مکان‌گزینی و شناسایی ظرفیت‌های توسعه
- ۲) انتخاب تسهیل‌گر و برگزاری جلسات توجیهی و آموزشی
- ۳) تدوین و اجرای برنامه اقدام
- ۴) تعیین ساز و کار اجرایی نهاد مجری و نحوه تامین مالی
- ۵) آموزش
- ۶) پایش، ارزشیابی و مستندسازی
- ۷) خروج بنیاد برکت از فرایند اجرای پروژه

مرحله ۱: مکان‌گزینی و شناسایی ظرفیت‌های توسعه

ماده ۶- بنیاد برکت موظف است طی گام‌های ذیل، نسبت به شناسایی و اولویت‌بندی قلمروها، انتخاب محل هدف و تعیین ظرفیت‌های توسعه محل منتخب اقدام نماید.

- (الف) بررسی و تحلیل اسناد بالادستی مانند سند چشم‌انداز، شناسایی و اولویت‌بندی قلمروها، انتخاب محل هدف تعیین ظرفیت‌های توسعه محل منتخب.
- (ب) تشکیل بانک اطلاعاتی و پایگاه سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) با هدف ایجاد سیستم یکپارچه اطلاعات پروژه، جمع‌آوری منابع و داده‌ها و تولید نقشه‌های موضوعی مورد نیاز از استان‌های مختلف کشور.
- (ج) تعیین شاخص‌های انتخاب قلمروها نظیر ویژگی‌های محیط طبیعی و اکولوژیک (وضعیت خاک و منابع اراضی، منابع آب و ...) محیط اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی (وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی از جمله سطح سواد و آموزش، امید به زندگی، بهداشت و درمان، برخورداری از خدمات و ...) و اولویت‌بندی آن‌ها.
- (د) تعیین فهرست قلمروهای هدف (استان) به عنوان گزینه‌های نهایی.
- (ه) بررسی و تحلیل اسناد بالادستی هر یک از قلمروهای هدف (استان) شامل طرح آمایش و اسناد توسعه قلمرو هدف (استان) و ... .
- (و) تعیین معیارها، انتخاب محل اجرای طرح‌ها و پروژه‌ها از طریق بازدید میدانی و انجام مصاحبه، شناسایی مزیت‌ها و قابلیت‌های محلی و تدوین فهرست اولیه ظرفیت‌های توسعه محل (پیوست شماره ۱).
- (ز) تعیین ظرفیت‌های توسعه محل هدف و فعالیت‌های اقتصادی دارای اولویت بر اساس اطلاعات جمع‌آوری شده، انجام مطالعات تفصیلی اجتماعی - اقتصادی و توسعه فضایی - کالبدی و مشورت با ذی‌نفعان مرتبط از جمله استانداری، جهاد کشاورزی، بنیاد مسکن، امور عشایر و ... (پیوست شماره ۲).

مرحله ۲: انتخاب تسهیل گر و برگزاری جلسات توجیهی و آموزشی

ماده ۷- بنیاد برکت موظف است بر اساس ضوابط مورد عمل کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت، نسبت به انتخاب تسهیل گر، اقدام و سپس جلسات توجیهی مربوط را به منظور هدایت چگونگی انجام مطالعات، برنامه ریزی، تهیه سند اقدام، تقویت نقش تسهیل گری، پایش، ارزشیابی، مستندسازی و ... برگزار نماید.

مرحله ۳: تدوین و اجرای برنامه اقدام

ماده ۸- تسهیل گر موظف است با توجه به ظرفیت های شناسایی شده نسبت به تعیین طرح ها و پروژه های نهایی در محل های هدف و تدوین و اجرای برنامه اقدام از طریق جلب مشارکت و سازماندهی جوامع محلی و در قالب نهاد مجری به ترتیب ذیل، عمل نماید.

- الف) بررسی اجتماعی محل (روستا) به منظور شناخت جامعه و تسهیل فرایند نهادسازی (پیوست شماره ۳)
- ب) شناسایی و انتخاب فرد یا افرادی به عنوان تسهیل گران و رابطین محلی. این افراد اعضای شبکه تسهیل گران محلی به شمار می آیند.
- ج) تکمیل اطلاعات برای هر طرح و پروژه دارای اولویت بند («ز» مرحله اول)، امکان سنجی و ارائه اطلاعات به بنیاد برکت به منظور ارزیابی اولیه طرح ها، پروژه ها و فعالیت های اقتصادی هر جامعه محلی و تعیین نحوه تامین مالی بر اساس مفاد مرحله ۴ این آیین نامه
- د) ارزیابی همه جانبه طرح ها و پروژه های تعیین شده اعم از اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و ... توسط تسهیل گر،

تکمیل اطلاعات و اعلام نتیجه ارزیابی.

- ه) اخذ فهرست طرح‌ها و پروژه‌های مصوب. در این رابطه بنیاد برکت موظف است هر یک از طرح‌ها و پروژه‌های دریافتی را با توجه به نتایج ارزیابی‌های صورت پذیرفته و بر اساس ضوابط مورد عمل، بررسی و در صورت تأیید، تصویب نماید.
- و) نزدیک کردن نظرات کارشناسی با نظرات جامعه محلی و ذی‌نفعان از طریق مذاکره با همکاری نمایندگان دستگاه‌های بین بخشی
- ز) تدوین برنامه ساماندهی و اجرای طرح‌ها و پروژه‌های مصوب (پیوست شماره ۴)
- ح) جلب مشارکت افراد در روند اجرای طرح‌ها و پروژه‌های مصوب و سهم‌گذاری در آن‌ها
- ط) تشکیل نهاد مجری (پیوست شماره ۵) در صورت عدم وجود نهاد حقوقی کارا

مرحله ۴: سازوکار اجرایی نهاد مجری و نحوه تأمین مالی

ماده ۹- پس از تشکیل نهاد مجری، بنیاد برکت بعنوان سهام دار و به یکی از شیوه‌های ذیل، در ارکان نهاد تشکیل شده حضور می‌یابد.

الف) با میزان سهام متغیر تا حداکثر به میزان ۴۹ درصد اجرای پروژه که با توجه به شرایط پروژه، ناحیه و سرمایه اجتماعی و انسانی و آورده مردم تعیین می‌شود.

ب) تمام یا بخشی از سهم آورده مردم متناسب با وضعیت درآمدشان، با رعایت ضوابط و مقررات ستاد اجرائی فرمان حضرت امام(ره) به صورت قرض‌الحسنه در اختیار آن‌ها قرار می‌گیرد. تصمیم‌گیری در خصوص این سهم بر اساس پیشنهاد معاونت اقتصادی و تأیید هیأت‌مدیره بنیاد برکت انجام می‌پذیرد.

تبصره ۱: تا حد امکان باید تلاش شود در صورت بهره‌گیری از شیوه قرض‌الحسنه، بازپرداخت از طریق سود حاصل از فعالیت نهاد، مطابق با جدول زمان‌بندی انجام پذیرد.

تبصره ۲: نهادهای مجری تشکیل شده ملزم به کسب مجوزهای لازم با هماهنگی دستگاههای اجرایی محلی هستند.

ماده ۱۰- اطلاع رسانی در محل‌هایی که این پروژه‌ها اجرا می‌شوند باید به صورت وسیع انجام پذیرد و تلاش شود تا تمامی افرادی که می‌توانند در پروژه نقش آفرینی داشته باشند؛ از حق عضویت در پروژه برخوردار شوند. در این رابطه قدرالسهم هر یک به میزان آورده آنان از قبیل زمین، آب، پول نقد و... به نام خودشان ثبت می‌شود.

تبصره: اشخاص حقیقی یا حقوقی که تمایل دارند با سرمایه خود مشارکت نمایند ولی در محل ساکن نیستند می‌توانند تا میزان ۱۵ سهام بنیاد برکت را خریداری کنند.

ماده ۱۱- بنیاد برکت می‌تواند در صورتیکه مردم تمایل به مشارکت در سهم ۴۹ درصدی بنیاد را داشته باشند؛ از ساز و کار سیستم بانکی استفاده نماید.

ماده ۱۲- هیات موسس نهاد مجری می‌تواند برحسب شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی محل برای هر فردی سقف سهام تعیین نماید.

ماده ۱۳- بنیاد برکت موظف است در ارکان و هیئت مدیره نهاد تشکیل شده نماینده‌ای با حق امضای اسناد معرفی نماید و حضور نماینده بنیاد تا حداقل یک سال پس از آغاز بهره‌برداری در هر پروژه، الزامی است.

تبصره: منابع مالی تامین شده به حساب نهاد مجری تشکیل شده، واریز می‌شود.

ماده ۱۴- حسابرسی نهادها و بنگاهها به یکی از دو روش زیر باید انجام شود:
الف) دریافت گزارش منظم مالی از نهادها با نظارت بنیاد برکت
ب) واگذاری خدمات حسابرسی به مؤسسات مستقل و احراز صلاحیت شده، توسط نهاد مجری

مرحله ۵: آموزش

ماده ۱۵- تسهیل گر موظف است در بدو تاسیس نهاد مجری، تمامی برنامه‌های آموزشی مورد نیاز اعم از آموزش‌هایی که برای شکل‌گیری نهاد ضروری است و نیز آموزش‌های مورد نیاز تخصصی را جهت تحویل طرح‌ها و پروژه‌ها به آن نهاد، ارائه دهد (پیوست شماره ۶).

مرحله ۶: پایش، ارزشیابی و مستندسازی

ماده ۱۶- بنیاد برکت موظف است از زمان استقرار نهاد مجری و پس از تعیین شاخص‌های عمومی و اختصاصی پایش و ارزشیابی و نیز تواتر و دوره ارزشیابی، نظام پایش و ارزشیابی را در بنیاد مستقر نماید و سازوکارهای پایش و ارزشیابی را به تسهیل‌گران برکت آموزش دهد (پیوست شماره ۷).

ماده ۱۷- بنیاد برکت باید داده‌های جمع‌آوری شده توسط تسهیل‌گران برکت را به صورت نظام‌مند به نظام پایش و ارزشیابی منتقل نماید.

ماده ۱۸- به موازات نظام پایش و ارزشیابی مستقر در بنیاد برکت، نهاد مجری موظف است نظام

پایش و ارزشیابی را بین ذی نفعان پروژه، شکل دهد. شاخص های پایش و ارزشیابی مربوط، توسط تسهیل گر تهیه می شود و تسهیل گر و نهاد مجری موظفند داده های جمع آوری شده توسط افراد ذی نفع را تحلیل و ارائه نمایند.

ماده ۱۹- تسهیل گر موظف است بر اساس برون داد نظام پایش و ارزشیابی، تا پایان مرحله خروج بنیاد برکت از پروژه، به صورت مستمر، نسبت به اصلاح مسیر، به روز رسانی برنامه آموزش، اصلاح نظام حسابرسی و ... اقدام و مستندات را به بنیاد برکت ارائه نماید.

مرحله ۷: خروج بنیاد برکت از فرآیند اجرا و پروژه

ماده ۲۰- بنیاد برکت حداقل دو سال پس از آغاز بهره برداری و پس از کسب اطمینان از صحت جریان امور که از نظام پایش و ارزشیابی حاصل می شود، می تواند مطابق با آیین نامه واگذاری و خروج از مشارکت های بنیاد برکت (پیوست شماره ۸) و به روش زیر از هر یک از طرح ها و پروژه ها (مجموعه و نهادهای تشکیل شده) خارج شود.

● فروش قطعی یا قسطی سهام به سهام داران موجود یا سهام داران محلی جدید (در چارچوب قانون تجارت و رعایت اولویت خرید با سهام داران موجود).

تبصره: در هر حالت به منظور تصمیم سازی در مورد نحوه خروج بنیاد برکت از طرح ها و پروژه ها باید گزارش نهاد پایش و ارزشیابی در مورد پیشینه و چشم انداز فعالیت نهادها و وضعیت محدوده هر طرح و پروژه مورد توجه قرار گیرد.

تبصره: بازپرداخت وجوه پرداختی بنیاد برکت، تحت عنوان قرض الحسنه به نهاد مجری، پس از بهره برداری از پروژه و به میزان یک سوم سود حاصله سالانه نهاد مجری صورت می پذیرد.

فصل ۴- توسعه طرح و همکاری با سایر سازمان ها

ماده ۲۱- بنیاد برکت و تسهیل گر موظفند همکاری همه سازمان ها و دستگاه های ذیربط از قبیل استانداری، فرمانداری، بخشداری و ... را برای موارد ذیل جلب نمایند:

- (۱) مرحله شناسایی فضایی - مکانی محدوده طرح و پروژه
- (۲) ارائه اطلاعات در دسترس در مرحله مطالعه
- (۳) مشورت در مورد پروژه هایی که در طراحی پیشنهاد می شوند
- (۴) تسهیل و تسریع در مرحله تخصیص منابع در چارچوب های قانونی
- (۵) کمک به آموزش و ترویج در دوره بهره برداری

تبصره: مناسب ترین نوع همکاری، ایجاد کمیته مشترک استانی با بنیاد برکت برای انجام هماهنگی در تمام مراحل اجرای فرایند کار است. طرح مسئله و تصویب فرایند کار در شورای برنامه ریزی استان (با ریاست استاندار) در اجرای کار بسیار موثر است.

ماده ۲۲- بنیاد برکت موظف است به منظور الگوسازی و توسعه طرح، مجموعه دستورالعمل های مورد نیاز را برای گسترش برنامه، تهیه و شبکه تسهیل گران توسعه محلی برکت را با توجه به تسهیل گران محلی شناسایی شده بر اساس ماده ۸ را سازماندهی نماید.

تبصره: تداوم حضور نماینده بنیاد برکت در شبکه تسهیل گران توسعه محلی برکت در کشور برای تداوم ارزشیابی و تبادل تجارب ملی، ضروری است.

ماده ۲۳- این آیین نامه در ۴ فصل، ۲۳ ماده و ۸ تبصره تهیه و در یکصد و هشتاد و دومین جلسه هیات مدیره بنیاد برکت به تاریخ ۱۳۹۴/۶/۲۹ مصوب گردید.

بخش سوم: پیوست‌ها

پیوست ۱: انتخاب محل و شناسایی ظرفیت های توسعه

الف) انتخاب محل

۱) بررسی شاخص ها بر اساس اطلاعات اسناد بالادستی نظیر شاخص های جمعیت، ضریب محرومیت، زیرساخت ها
۲) بررسی محل های احصاء شده (ممکن) با مشارکت ذی نفعان مرتبط از جمله مدیرکل امور روستایی و شوراهای استانداری و بخشدار، دهیاری، بهورز، معتمدین و ریش سفیدان محلی و سایر دستگاه های مرتبط با استفاده از روش هایی نظیر برگزاری نشست، مصاحبه و مذاکره به منظور دستیابی به اجماع نظر در مورد محل های هدف (انتخابی).

- معیارهای مورد بررسی برای انتخاب محل عبارتند از:

۱. دسترسی روستاهای اطراف به این روستا (مرکزیت یا دسترسی نسبی روستاهای همجوار).
۲. وضعیت سکونت در فصول مختلف سال (حداقل ۲/۳ اهالی روستا سکونت دائمی داشته باشند).
۳. میزان جمعیت حاضر جوانان روستا (حداقل ۱/۳ جمعیت روستا را جوانان تشکیل دهند).
۴. تعهد و علاقمندی مسئولین محلی شامل فرماندار، بخشدار، شورا، دهیار (حضور در جلسات مربوطه و ابراز تمایل به انجام کار و حمایت از آن).
۵. وضعیت سرمایه اجتماعی: ارزیابی وضعیت سرمایه اجتماعی بر اساس شاخص های ذیل و از طریق مشاوره با ذی نفعان (بخشدار، شورا، دهیار، بهورز، معلم روستا، ائمه جماعت، ریش سفیدان و معتمدین) و مصاحبه تصادفی با گروه هایی از ساکنین می باشد:
  - گروه ها و شبکه ها: وجود یک تا دو گروه فعال در روستا (۱ امتیاز)، سه تا ۵ گروه (۲ امتیاز)، ۶ گروه و بیشتر (۳ امتیاز)
  - مشارکت: سابقه یک اقدام مشارکتی (۱ امتیاز)، دو تا سه اقدام (۲ امتیاز)، سه اقدام یا بیشتر (۳ امتیاز)
  - همبستگی: همبستگی کم (وجود سابقه خشونت و تضاد محلی در ۵ سال گذشته: (۱ امتیاز)، همبستگی متوسط (کم بودن

سابقه خشونت و تضاد محلی / همبستگی نسبی در تصمیم‌های روستا و تا حدودی مشارکت مالی در صورت برخورداری: (۲ امتیاز)، همبستگی زیاد (نداشتن سابقه خشونت و تضاد محلی در ۵ سال گذشته/ همبستگی بالا در تصمیم‌های روستا و سوابق خوب از مشارکت مالی در صورت برخورداری: ۳ امتیاز)

- **اعتماد:** اعتماد کم نسبت به نهادهای تصمیم‌گیرنده روستا (۱ امتیاز)، اعتماد متوسط (۲ امتیاز)، اعتماد زیاد (۳ امتیاز). معیار میزان اعتماد، اظهار نظر گروه‌های تصادفی از جامعه محلی نسبت به این موضوع می‌باشد.
- **توانمندی اجتماعی:** مکانیسم تصمیم‌گیری در روستا فردی است (۱ امتیاز)، مکانیسم تصمیم‌گیری از طریق شورا و مشورتی است اما در اختیار مردان است (۲ امتیاز)، مکانیسم تصمیم‌گیری از طریق هم زنان و هم مردان و با مشارکت شورا است (۳ امتیاز).
- بازه امتیاز بین ۵ تا ۱۵ می‌باشد که حداقل امتیاز قابل قبول ۱۰ از ۱۵ می‌باشد.
- بر اساس اطلاعات حاصله، فرم شماره ۱ تکمیل می‌گردد.

فرم شماره ۱- معیارهای انتخاب محل طرح‌های توان‌افزایی و فقرزدایی

ردیف	نوع	مشخصات محل					دسترس نسبی روستاهای اطراف به این روستا (بله ✓)	سکونت دائمی اهالی روستا (بله ✓)	حضور جوانان در روستا (بله ✓) (۰-۱۰۰ درصد)	تعهد مسئولین محلی (بله ✓)	سرمایه اجتماعی						
		تسهیل‌ساز	توانمند	روستا	جمعیت	مشارکت (۱-۳)					همبستگی (۱-۳)	اعتماد (۱-۳)	توانمندی اجتماعی (۱-۳)				
۱																	
۲																	

ب) شناسایی ظرفیت‌های توسعه

- بررسی وضعیت معیشت مردم و منابع درآمدی: باید از طریق مصاحبه بررسی شود که منابع معیشت مردم کدامند؟ اکثر مردم چه فعالیتی را برای تامین معیشت و درآمد انجام می‌دهند؟ حوزه‌های فعالیت زنان و مردان کدامند و تا چه میزان در امرار معاش با یکدیگر همکاری دارند؟
- بررسی وضعیت فعالیت‌های اقتصادی در محل: برای این منظور، باید از طریق انجام بازدیدهای میدانی، نوع و وضعیت فعالیت‌های جاری اهالی بررسی و فعالیت‌های اصلی مشخص شود.
- شناسایی قابلیت‌ها و چالش‌های توسعه
- فهرست نمودن فعالیت‌های اقتصادی پیشنهادی
- مشخص کردن موضوعات نیازمند مطالعه بیشتر

✓ بر اساس اطلاعات حاصله، فرم شماره ۲ تکمیل می‌گردد.

فرم شماره ۲- شناسایی ظرفیت‌های توسعه در روستاها

نقاط نیازمند مطالعه بیشتر	فعالیت‌های اقتصادی پیشنهادی		چالش‌های توسعه‌ای	پتانسیل‌های توسعه‌ای	مهارت‌های موجود	فعالیت‌های اقتصادی موجود	جمعیت	روستا	دهستان	بخش	شهرستان	ردیف
	زنان	مردان										
												۱
												۲

پیوست ۲: امکان سنجی فعالیت های اقتصادی پیشنهادی

۱. به منظور شناسایی ظرفیت‌های توسعه محل و امکان سنجی فعالیت‌های اقتصادی پیشنهادی باید موضوعات جهت بررسی کارشناسی به واحد ذیربط در سطح شهرستان اعلام گردد.
۲. بر اساس مطالعه اسناد و برگزاری نشست‌های بین بخشی با حضور ذی نفعان مرتبط، باید نسبت به بررسی تفصیلی هر یک از موضوعات پیشنهادی و موضوعات جدید مطروحه، ابعاد مختلف اجتماعی - اقتصادی و توسعه فضایی - کالبدی اقدام و بررسی شود.
۳. بسته به موضوع، می‌توان حیطه‌های ذیل را به طور نمونه مورد کارشناسی قرار داد و تناسب آنها را با فعالیت‌های اقتصادی پیشنهادی بررسی نمود.

الف) محیط طبیعی و تناسب آن برای توسعه فعالیت پیشنهادی شامل:

- ویژگی‌های محیط فیزیکی (کاربری اراضی، اقلیم و هواشناسی، منابع خاک، فیزیوگرافی، منابع آب سطحی، منابع آب زیرزمینی، تاسیسات آبی موجود)
- ویژگی‌های محیط بیولوژیکی (پوشش گیاهی مناطق حفاظت شده و زیستگاه‌ها)

ب) وضعیت موجود کشاورزی و تناسب آن برای توسعه فعالیت پیشنهادی (وضعیت مالکیت اراضی، وضعیت بهره‌برداری از منابع (آب و خاک) و ساختار تولید نظیر سطح کشت، تعداد دام، میزان عملکرد و تولیدات) و مقایسه شاخص‌های مورد بررسی با استان و کشور.

نمونه سوالات مورد بررسی در رابطه با امکان سنجی فعالیت‌های اقتصادی که از ذی‌نفعان پرسیده می‌شود، در فرم شماره ۳ آورده شده است که پیشنهاد می‌گردد با همکاری بخشداران از دستگاه‌ها و نمایندگان مردم پرسیده و تکمیل گردد تا در نشست تصمیم‌گیری برای اولویت‌بندی فعالیت‌های اقتصادی، اطلاعات موجود در دسترس باشد.

فرم شماره ۳: امکان سنجی فعالیت‌های اقتصادی

پس از نشست با گروه‌های مردم و کارشناسان از دستگاه‌های مرتبط، پاسخ سوالات ذیل، از گروه‌های ذکر شده در فرم‌ها تکمیل گردد. سوالاتی که با ستاره مشخص شده‌اند علاوه بر پاسخ‌دهندگان از دستگاه‌ها و مردم، توسط کارشناسان اقتصادی بنیاد برکت نیز بررسی خواهند شد.

- ۱) سطح زیر کشت / میزان تولید این محصول در روستای هدف، تعداد افراد تولیدکننده و قیمت هر واحد محصول (دستگاه‌ها^۱، مردم^۲):
- ۲) تناسب زمین / ساختمان برای توسعه این محصول و قیمت هر مترمربع زمین / ساختمان (دستگاه‌ها):
- ۳) امکان تغییر کاربری اراضی برای این محصول در مقایسه با وضعیت موجود سایر محصولات (دستگاه‌ها، مردم):
- ۴) کفایت و تناسب منابع آب برای توسعه این محصول (دستگاه‌ها، مردم):
- ۵) چند درصد از مردم برای توسعه این فعالیت مشارکت خواهند داشت؟ (دستگاه‌ها، مردم):
- ۶) وجود بازار در سطح کشور، استان، شهرستان و منطقه مورد مطالعه، توصیف بازار (شامل بخش‌بندی بازار، بازار هدف، جایگاه محصول و ...) (دستگاه‌ها، مردم):*
- ۷) فراهم بودن مواد اولیه لازم برای توسعه فعالیت (دستگاه‌ها):*
- ۸) میزان اشتغال‌زایی فعالیت (دستگاه‌ها، مردم):*
- ۹) زیرساخت مورد نیاز نظیر راه دسترسی، برق و ... (دستگاه‌ها):
- ۱۰) وجود صنایع تبدیلی / پایین‌دستی^۳ برای محصولات این فعالیت اقتصادی (دستگاه‌ها، مردم):

۱) منظور از دستگاه‌ها، نهادهای ذیربطی می‌باشند که به موضوع فعالیت اقتصادی مرتبط بوده و می‌توانند به سوال پاسخ دهند نظیر فرمانداری، بخشداری، دهیاری، جهاد کشاورزی، سازمان میراث فرهنگی، کار، رفاه و امور اجتماعی، صنعت، معدن و تجارت، اداره منابع طبیعی، تعاون روستایی، آب و فاضلاب و ... می‌باشد.

۲) منظور از مردم، گروه‌هایی از مردم شامل شورای روستا، دهیار، معتمدین محلی، شورای حل اختلاف، ائمه جماعت، بهروز، معلم روستا و ... می‌باشد.
۳) منظور صنایعی است که ورودی آنها از تولیدات این فعالیت ارتزاق می‌شود.

- ۱۱) میزان سرمایه مورد نیاز (دستگاه‌ها، مردم):*
- ۱۲) میزان بازده اقتصادی سرمایه‌گذاری (دستگاه‌ها، مردم):*
- ۱۳) چند درصد از منابع مورد نیاز این پروژه از طریق مشارکت مالی قابل تامین است (به تفکیک مردم و کارآفرینان و سرمایه‌گذاران خاص) (دستگاه‌ها، مردم):*
- ۱۴) آیا سازمان‌های ذی‌ربط نظیر جهاد کشاورزی، صنعت و معدن، سازمان آب، محیط زیست و ... با انجام این پروژه موافق هستند؟ (دستگاه‌ها):
- ۱۵) سازمان‌های ذی‌ربط چه نوع کم‌هایی می‌توانند برای اجرای پروژه اختصاص دهند؟ (دستگاه‌ها):*
- ۱۶) آیا امکان دریافت وام برای این پروژه وجود دارد؟ چند درصد از سرمایه مورد نیاز؟ (دستگاه‌ها، مردم):*

فرم شماره ۳- امکان‌سنجی فعالیت‌های اقتصادی

نقاط قوت و فرصت	نقاط ضعف و چالش‌ها

- ۱۷) نقاط قوت و فرصت، نقاط ضعف و چالش‌های توسعه‌ای و یا مرتبط با محیط زیست و سلامت این فعالیت کدامند؟
- ۱۸) ارزیابی کلی شما از امکان‌پذیری این فعالیت چیست؟

۴. اولویت‌بندی فعالیت‌های اقتصادی: در نشستی که با ذی‌نفعان مرتبط نظیر فرمانداری، بخش‌داری، دهیاری، جهاد کشاورزی، سازمان میراث فرهنگی، کار، رفاه و امور اجتماعی، صنعت، معدن و تجارت، منابع طبیعی، تعاون روستایی، آب و فاضلاب و ... برگزار می‌گردد؛

ارزیابی فعالیت‌های اقتصادی و اولویت‌بندی بر اساس فرم صورت‌جلسه شماره ۳ و فرم شماره ۴ اولویت‌بندی صورت می‌گیرد:

فرم شماره ۴- صورت‌جلسه جمع‌بندی انتخاب فعالیت‌های اقتصادی	
معیار	پروژه رد شده

بر اساس معیارهای اولویت‌بندی و محاسبه امتیازات هر فعالیت اقتصادی به شرح پیوست، اولویت‌های فعالیت‌های اقتصادی به ترتیب ذیل مورد توافق قرار گرفت:

- ۱-
- ۲-
- ۳-
- ۴-
- ۵-

محل امضای نمایندگان محلی: نظیر شورای روستا، دهیار، معتمدین محلی، شورای حل اختلاف، ائمه جماعت، بهروز، معلم روستا و ...

فرم شماره ۵- ارزیابی و اولویت بندی فعالیت های اقتصادی از نظر ذی نفعان مرتبط

فعالیت اقتصادی	میزان اشتغال زایی ۱۸	میزان همکاری سازمان ها ۱۰	میزان مشارکت مردم ۱۵	بازدهی اقتصادی ۱۸	امکانات زیوساختی ۱۰	تأثیرات زیست محیطی و سلامت ۹	وجود بازار ۲۰	مجموع امتیاز
۱								
۲								
۳								

نام و نام خانوادگی تکیل کننده فرم :

مسئولیت:

محل امضای نمایندگان دستگاه های مرتبط با موضوع فعالیت اقتصادی: نظیر فرمانداری، بخشداری، دهیاری، جهاد کشاورزی، سازمان میراث فرهنگی، کار، رفاه و امور اجتماعی، صنعت، معدن و تجارت، منابع طبیعی، تعاون روستایی، آب و فاضلاب

و ...

راهنمای فرم شماره ۵: شیوه ارزیابی معیارها: ابتدا تمامی فعالیت‌ها به ترتیب فهرست می‌گردد. داده‌های مرتبط با شاخص از پرسشنامه تکمیل و نظرات تکمیلی جمع‌آوری می‌گردد. فرم شماره ۴ بین اعضای شرکت‌کننده توزیع شده و توسط آنها برای هر فعالیت با توجه به شاخص‌ها تکمیل می‌گردد. مجموع امتیازات فعالیت اقتصادی از شاخص‌ها توسط هر یک از شرکت‌کنندگان محاسبه می‌شود. تسهیل‌گر جلسه مجموع امتیازات ارائه شده توسط شرکت‌کنندگان به هر فعالیت را محاسبه نموده و نمره هر فعالیت برای رتبه‌بندی فعالیت‌ها در نظر گرفته می‌شود.

- ۱) **میزان اشتغال‌زایی:** قضاوت بر اساس سه شاخص تعداد اشتغال ایجاد شده توسط فعالیت اقتصادی (۷ امتیاز)، سرانه اشتغال (تعداد شغل ایجاد شده به ازای سرمایه) (۶ امتیاز) و وجود نیروهای ماهر یا امکان آموزش مهارتی بر اساس نوع فعالیت اقتصادی (۵ امتیاز) می‌باشد (در مجموع ۱۸ امتیاز).
- ۲) **میزان همکاری سازمان‌ها:** همکاری سازمان‌ها می‌تواند به صورت مادی (تخصیص وام، تسهیلات و بارانه) یا غیر مادی (حمایت‌های قانونی، برقراری ارتباط با سایر سازمان‌ها، استفاده از منابع سازمان و ...) باشد، میزان کمک‌هایی که می‌توانند برای اجرای پروژه اختصاص دهند از همکاری بالا با اعلام تخصیص منابع مادی و غیر مادی (۱۰-۸ امتیاز)، همکاری متوسط (۷-۴)، همکاری کم (۳-۱ امتیاز) و عدم همکاری (۰ امتیاز) قابل امتیاز دادن است (جمع امتیاز از ۱۰ بالاتر نباشد).
- ۳) **میزان مشارکت مردم:** منظور درصدی از جامعه با آورده‌های سرمایه مادی (سهام مادی از زمین، آب، محصولات، تولیدات و ...) و غیر مادی (مهارت‌ها، پذیرش فرهنگی و اجتماعی فعالیت) می‌باشد، اعلام مشارکت به صورت بیش از ۸۰ تا ۱۰۰ درصد (۱۵-۱۲ امتیاز)، ۵۰ تا ۸۰ درصد (۱۱-۸ امتیاز)، ۳۰ تا ۵۰ درصد (۷-۴ امتیاز)، کمتر از ۳۰ درصد (۳-۱ امتیاز) و هیچ (۰ امتیاز) در نظر گرفته می‌شود (جمع امتیاز از ۱۵ بالاتر نباشد).
- ۴) **بازدهی اقتصادی:** درآمدزایی فعالیت مد نظر است در مقایسه با هزینه‌هایی که دارد (در مقایسه فعالیت‌ها با یکدیگر امتیاز داده شود حداکثر امتیاز ۱۸).

- (کارشناس اقتصادی شاخص را از نظر ارزش خالص فعلی (NPV یا NPW) شامل نرخ بازده داخلی (IRR)، دوره بازگشت سرمایه و حاشیه سود ارزیابی خواهند نمود).
- ۵) امکانات زیرساختی:** وجود امکانات زیرساختی نظیر آب، گاز، برق، جاده و ... (۶ امتیاز) و وجود صنایع تبدیلی / پایین دستی برای محصولات (۴ امتیاز) در این فعالیت اقتصادی مد نظر است.
- ۶) تاثیرات زیست محیطی و سلامت:** هر چه فعالیت اقتصادی تاثیرات زیست محیطی و سلامت مخرب کمتر و فواید بیشتری داشته باشد، امتیاز بیشتری از نظر این شاخص کسب خواهد کرد. تاثیرات مخرب زیاد و تاثیرات مفید کم (۲-۰ امتیاز)، تا حدودی دارای تاثیرات مخرب و تاثیرات مفید در حد متوسط (۶-۳ امتیاز)، تاثیرات مخرب کم و تاثیرات مفید بالا (۹-۶ امتیاز). (مجموع امتیاز از ۹ بیشتر نباشد).
- ۷) وجود بازار:** وجود بازار در سطح محلی: وجود بازار در سطح محلی (۴)، منطقه‌ای (۴)، ملی (۴)، بین‌المللی (۴) و دسترسی به بازار (۴) (در مجموع ۲۰ امتیاز).

پیوست ۳: بررسی اجتماعی روستا

ترسیم سیمای اجتماعی محل با در نظر گرفتن شاخص‌های ذیل از طریق انجام مطالعه کیفی و کمی با هدف کمک به مرحله سازمان‌یابی و نهادسازی و فراهم نمودن اطلاعات پایه ارزشیابی صورت می‌گیرد:

- شاخص‌های جمعیتی (سطح سواد، توزیع سنی، توزیع جنسیتی، تعداد خانوار، بعد خانوار، تحصیلات، وضعیت مهاجرت، گروه‌ها و طوایف ...).
- وضعیت اشتغال
- وضعیت معیشت و فعالیت‌های درآمدزا
- مهارت‌های اهالی
- وضعیت مالکیت و مشخصات زمین
- منابع تامین آب و نوع بهره‌برداری
- منابع دریافت اطلاعات
- نحوه گذران اوقات فراغت
- سابقه فعالیت‌های مشارکتی و همبستگی‌های محلی (به تفکیک زنان و مردان)
- مسائل فرهنگی و قومیتی
- افراد معتمد و تأثیرگذار
- افراد سرمایه‌گذار یا قادر به مشارکت در سرمایه‌گذاری

مطالعه کیفی: سه روش بررسی مستندات، مصاحبه، مشاهده اطلاعات روستاهای هدف به دست می‌آید.

بررسی مستندات: شاخص‌های جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی روستا با مرور گزارش‌ها و اطلاعات موجود از منابعی مانند

بخش‌داری، دهیاری و مرکز بهداشت جمع‌آوری می‌شود.

مشاهدات: برای شناسایی منابع، نقشه از منابع مرتبط با فعالیت اقتصادی مورد نظر بر اساس مشاهدات و بحث‌ها ترسیم می‌شود یا بر روی نقشه موجود روستا پیاده‌سازی می‌شود.

مصاحبه: اطلاعات سرمایه اجتماعی از طریق مصاحبه با اعضای شورا و گروه‌هایی از زنان و مردان روستا تکمیل می‌شود، سوالات مرتبط شامل موارد ذیل است:

- مهم‌ترین گروه‌های موجود در روستا کدامند؟ کدام‌ها فعال هستند؟ اگر غیر فعال هستند به چه دلیلی؟ چند نفر عضو دارند؟ ترکیب آنها به چه شکلی است؟ تصمیم‌گیری با چه کسانی است؟ (هیات‌های مذهبی، شوراهای گروه‌های صنفی، مذهبی، تعاونی، صندوق قرض الحسنه و ...)
- طوایف موجود در روستا کدامند؟ اعضای هر طایفه در روستا، روابط فی‌مابین، تحلیل قدرت و سابقه تعارضات
- منابع موجود کدامند؟ مسجد، حسینیه، پایگاه بسیج، خانه بهداشت، ورزشگاه، کتابخانه، مدرسه، دهیاری و ... (تعداد وضعیت فعالیت)
- لیستی از معتمدین و افراد تأثیرگذار حاضر در روستا یا اهل روستا و ساکن بیرون روستا (آقا، خانم)، ریش‌سفیدان، روحانیون، سرمایه‌داران
- منابع کسب اطلاعات توسط اهالی
- ثبت موارد همیاری و همکاری و مشارکت مردم در امور روستا، انگیزه‌های مشارکت مردم
- مکانیسم تصمیم‌گیری در روستا و خانواده‌ها
- وضعیت مشارکت دو جنس زن و مرد در فعالیت اقتصادی مربوطه
- حوادث تأثیرگذار بر توسعه روستا در سال‌های گذشته

مطالعه کمی: تکمیل پرسشنامه پروفایل (فرم شماره ۶) نماینده روستا می تواند اطلاعات پایه روستاییان را در فرم نمونه تکمیل نماید..

فرم شماره ۶- بررسی اجتماعی روستا

۱- شماره پرسشنامه:	۲- نام پرسشگر:	۳- روستا:	۴- نسبت فرد پاسخگو به سرپرست خانوار.....
--------------------	----------------	-----------	--

الف) مشخصات اعضای خانوار :

۵- نام و نام خانوادگی	۶- موقعیت در خانواده	۷- سن به سال	۸- وضعیت سواد	۹- عضویت در گروهها
* اعضای خانوار به ترتیب سرپرست، همسر و فرزندان به ترتیب سن و سپس سایر اعضای خانوار وارد کنید.	(۱) سرپرست (۲) همسر (۳) فرزند (۴) عروس/ داماد (۵) پدر/ مادر (۶) خواهر/ برادر (۷) سایر	برای افراد کمتر از یک سال کد ۰ درج شود.	(۱) بی سواد (۲) نهضت (۳) ابتدایی (۴) راهنمایی (۵) دبیرستان (۶) دیپلم (۷) فوق دیپلم (۸) لیسانس (۹) فوق لیسانس و بالاتر	(۱) شورا (۲) بسیج (۳) صندوق قرض الحسنه/ قرعه کشی (۴) خیریه (۵) مذهبی (۶) سایر (ذکر شود)

ادامه - مشخصات اعضای خانوار :

نام و نام خانوادگی	۱۰- وضع تاهل	۱۱- وضعیت فعلیت	۱۲-عنوان شغلی	۱۳- مهارت ها	۱۴-وضعیت مالکیت زمین
* اعضای خانوار به ترتیب سرپرست، همسر و فرزندان به ترتیب سن و سپس سایر اعضای خانوار وارد کنید.	(۱) مجرد (۲) متاهل (۳) بیوه (۴) مطلقه	(۱) کشاورز (۲) کارگر (۳) کارمند (۴) خانه دار (۵) بیکار (۶) محصل (۷) بازنشسته (۸) سایر.....		(۱) کامپیوتر (۲) حسابداری (۳) بازاریابی (۴) رانندگی (...) سایر ذکر شود	(۱) ملکی (تنها خود فرد مالک است و مالک روی زمین کار می کند) (۲) ملکی (تنها خود فرد مالک است و زمین اجاره داده شده) (۳) مشاعی (بصورت شریک مالک هستند، مالک روی زمین کار می کند) (۴) مشاعی (بصورت شریک مالک هستند، مالک سهم خود را اجاره داده) (۵) اجاره ای (زمین اجاره کرده) (۶) مالک نیست

۱۵) بیشترین منبع دریافت اطلاعات در روستا کدام است؟

- ۱-۱۵ رادیو
  ۲-۱۵ تلویزیون
  ۳-۱۵ شورا
  ۴-۱۵ مسجد روستا
  ۵-۱۵ اینترنت
 ۶-۱۵ موبایل و تلفن
  ۷-۱۵ همسایه
  ۸-۱۵ سایر
 لطفا ذکر شود .....

ب) مهاجرت

۱۶-۵-دلایل مهاجرت	۱۶-۴- شغل / فعالیت	۱۶-۳-مبداء ۱- خارج از استان ۲- استان ۳- شهرستان ۴- بخش	۱۶-کسانی که به داخل روستا مهاجرت کرده‌اند	
			۱۶-۲.نسبت با سرپرست	۱۶-۱.فرد
۱۷-۵-دلایل مهاجرت	۱۷-۴- شغل / فعالیت	۱۷-۳-مقصد ۱-خارج از استان ۲-استان ۳- شهرستان ۴-بخش	۱۷-کسانی که به خارج روستا مهاجرت کرده‌اند	
			۱۷-۲.نسبت با سرپرست	۱۷-۱.فرد

۲۵- مقدار برداشت از کل مساحت هر زمین (کیلوگرم در سال)	۲۴- سطح زیر کشت هر یک	۲۳- نام محصولات تولیدی به ترتیب اهمیت	۲۲- آب‌بها (کشاورزی)	۲۱- نوع بهره‌برداری آب (۱) عمومی (۲) اختصاصی (۳) مشاعی	۲۰- منبع تأمین آب (۱) چشمه (۲) قنات (۳) رودخانه (۴) چاه (۵) سایر	۱۹- کاربری (۱) بایر (۲) اجاره داده (۳) آیش (۴) کشاورزی (۵) باغداری (۶) صنعتی (۷) تجاری (۸) باغ‌ویلا (۹) دامداری (۱۰) سایر	۱۸- اندازه قطعات زمین	ردیف
-۱		-۱						۱
-۲		-۲						
-۳		-۳						
-۴		-۴						
-۱		-۱						۲
-۲		-۲						
-۳		-۳						
-۴		-۴						

ج) مشخصات دام

۲۶. آیا خانوار دام نگهداری می کند؟ بله خیر اگر بله جدول زیر پر شود.....

۲۶-۱. نوع دام (۱) طیور (۲) دام سنگین (۳) دام سبک	۲۶-۲. تعداد	۲۶-۳. کاربری (۱) مصرف خانگی (۲) فروش محصولات (۳) سایر	۲۶-۴. در صورت فروش، ذکر درصد فروش از کل محصولات	۲۶-۵. محل نگهداری دام ۳۹,۱. ظرفیت	۲۶-۶. نوع دامداری (۱) سنتی (۲) صنعتی

د) فعالیت های درآمدزا:

۳۰- خریداران (۱) محلی (۲) دلالان (۳) بازار (۴) سایر استان ها	۲۹- درآمد حاصله (سال)	۲۸- میزان تولید در سال (کیلوگرم)	۲۷- نوع محصول	کشاورزی
			۱. محصول ۱	
			۲. محصول ۲	
			۳. محصول ۳	
			۴. سایر	

			۱.محصول ۱	باغداری
			۲.محصول ۲	
			۳.محصول ۳	
			۴.سایر	
			۱.گوشت	دام
			۲.محصولات لبنی	
			۳.پشم	
			۴.سایر	
			۱.مهارت ۱	درآمد حاصل از مهارت
			۲.مهارت ۲	
			۳. مهارت ۳	
			۴.صنایع دستی	
			۵.سایر (با ذکر نام شغل).....	
				کمک مالی از طریق افرادی که از روستا مهاجرت کرده‌اند.

۳۱- آیا تا به حال وام گرفته‌اید؟ بله خیر

در صورت بلی جدول زیر را تکمیل نمایید.

ردیف	۳۱-۱- نوع وام / سال دریافت	۳۱-۲- مبلغ ماهیانه	۳۱-۳- مدت زمان بازپرداخت
۱	وام بانکی ۱		
۲	وام بانکی ۲		
۳	وام خرد و خانگی		
۴	سایر		

۳۲- افراد معتمد روستا چه کسانی هستند؟ دو الی سه نفر نام ببرید (.....).

<p>۳۳- زیربنای خانه: ☐ ۱-۳۳ مالک ☐ ۲-۳۳ مستاجر</p> <p>۳۴- مدت اقامت در روستا:</p>	<p>۳۵- تملک</p> <p>☐ اتومبیل شخصی ☐ موتور سیکلت</p> <p>☐ تراکتور ☐ وانت و نیسان</p> <p>☐ کمباین ☐ سمپاش</p> <p>☐ انبار سردخانه ..... ☐</p> <p>سایر .....</p>
<p>۳۶- نوع مسکن: گلی ☐ آجری ☐ سنگی ☐</p> <p>سایر.....</p>	

ه) کیفیت زندگی

۳۷- کیفیت زندگی و معیشت ساکنین روستا را چگونه ارزیابی می کنید؟

۱. بسیار بد ۲. بد ۳. نه بد، نه خوب ۴. خوب ۵. بسیار خوب

۳۸- وضعیت سلامت ساکنین در چه وضعیتی می باشد؟

۱. بسیار ناراضی ۲. ناراضی ۳. نه ناراضی، نه راضی ۴. راضی ۵. بسیار راضی

پیوست ۴: تدوین برنامه ساماندهی و اجرای پروژهها

مراحل تدوین برنامه ساماندهی و اجرای پروژهها عبارتند از:

۱. شناسایی ذی نفعان پروژه منتخب
۲. برگزاری جلسات هم اندیشی با ذی نفعان و تدوین برنامه عملیاتی اقدام بر اساس فرم شماره ۷.

فرم شماره ۷- برنامه عملیاتی پروژه اقتصادی در روستای هدف

ردیف	اهداف	*برنامه کلی اقدام	فعالیتها	افراد یا گروههای مسئول	بازه زمانی	روش تامین منابع	شاخصهای دستیابی به اهداف - فرایندها	شاخصهای دستیابی به اهداف - پیامدها

*برنامه کلی اقدام می تواند شامل بازاریابی، شکل دهی نهاد مجری، تداوم نهاد مجری، تسهیل و یا تامین الزامات قانونی، آموزش، تامین منابع، پایش و ارزشیابی و ... باشد.

پیوست ۵: تشکیل نهاد مجری

در تشکیل نهاد مجری،

۱. متناسب با اطلاعات جمع‌آوری شده از جامعه هدف و نوع فعالیت، در چارچوب راهنمای اجرایی و عملیاتی مدیریت پروژه، می‌بایست نسبت به تشکیل نهاد در یکی از اشکال سهامی خاص، عام، صندوق‌های اعتباری، تعاونی و ... اقدام گردد.
۲. اگر در روستا تعاونی فعال وجود داشته باشد، ارزیابی از تعاونی بر اساس شاخص‌های ارزیابی موفقیت تعاونی طبق فرم شماره ۸ صورت‌گرفته و در صورت مناسب بودن همکاری شکل گرفته، فعالیت اقتصادی از طریق حمایت از تعاونی تداوم می‌یابد.

فرم شماره ۸- شاخص‌های ارزیابی موفقیت تعاونی

فعالیت‌ها				شاخص/امتیاز	معیارها
بیش از سه نوع فعالیت	سه نوع فعالیت توأم	دو نوع فعالیت توأم	یک نوع فعالیت	شاخص	تنوع فعالیت‌ها
۴	۳	۲	۱	امتیاز	
تبدیل‌شده به محصولات دیگر	فرآوری شده	بسته‌بندی شده	بدون بسته‌بندی	شاخص	شکل عرضه محصول
۴	۳	۲	۱	امتیاز	
	مصرف‌کننده نهایی	عمده فروش	خرده فروش	شاخص	نوع خریداری محصول
	۳	۲	۱	امتیاز	

مکان عرضه محصول	شاخص	سرمرعه	بازار محلی	بازار منطقه‌ای	بازار ملی	بازار جهانی
سازمان کار	شاخص	خانوادگی	گروهی	کارگری	سازمانی	
	امتیاز	۱	۲	۳	۴	
چگونگی تامین اعتبارات تعاونی تولید	شاخص	فروش سهام	کمک‌های بلاعوض	وام از منابع غیررسمی	وام از منابع رسمی	اندوخته بهره‌برداری
	امتیاز	۱	۲	۳	۴	۵

مراحل نهاد سازی به ترتیب ذیل می‌باشد:

- ۱) مرور ویژگی‌های اصلی، زمینه‌ها و تسهیل‌کننده‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی از مرحله بررسی اجتماعی روستا.
- ۲) تشکیل گروه‌های همکار محلی / هسته‌های مشارکت از افراد معتمد، فعال محلی و تاثیرگذار بر اساس اشناسایی شده در مرحله بررسی اجتماعی روستا با هدف کمک گرفتن از آن‌ها در پیشبرد برنامه‌ها.
- ۳) تهیه لیستی از مشارکت کنندگان در فعالیت اقتصادی و تعیین میزان مشارکت و سهم آنها در طرح.
- ۴) برگزاری کارگاه‌های توانمندسازی برای گروه‌های همکار محلی (هسته‌های مشارکت) در خصوص شرایط مشارکت و تعامل با بنیاد و نحوه مشارکت گرفتن از مردم در انجام طرح و اهداف و مراحل کار.

- ۵) تهیه اساسنامه یا اظهارنامه ثبت با مشخص بودن حدود فعالیت و خدمات شرکت، میزان سهام و نام تشکل.
- ۶) برگزاری مجمع عمومی برای تعیین ارکان هیئت مدیره، رئیس هیات مدیره و مدیرعامل.
- ۷) کسب مجوز لازم از ثبت شرکتها و تعیین نماینده قانونی برای ثبت شرکت، افتتاح حساب.
- ۸) تدوین برنامه‌های آموزشی برای عاملین ارکان نهاد بر اساس محتوای فرم شماره ۸ با تاکید بر قوانین نهاد و نحوه راهاندازی و مدیریت نهاد.
- ۹) جلب همراهی و پشتیبانی ذی‌مدخلان دولتی در اجرای برنامه عملیاتی و تسهیل ارائه مجوزهای صنفی.
- ۱۰) برگزاری جلسات با ذی‌نفعان به منظور پایش اجرای برنامه عملیاتی.

پیوست ۶: آموزش به ذی‌نفعان نهاد مجری محلی و تحویل طرح

برنامه آموزش بر اساس روش آموزش مشارکتی و تعاملی در محورهای ذیل بر اساس فرم شماره ۹ پیشنهاد می‌شود:

فرم شماره ۹- برنامه آموزش ذی‌نفعان پروژه اقتصادی در روستای هدف							
ردیف	عنوان دوره	اهداف	موضوعات اصلی	منابع اصلی	افراد یا گروه‌های مسئول	بازه زمانی	روش تامین منابع آموزشی
۱	مدیریت مالی						
۲	مدل‌های کسب و کار						
۳	کارآفرینی و تهیه طرح کسب و کار						

						مدیریت کار تیمی و جمعی	۴
						مدیریت چابک	۵
						جلب حمایت و همکاری بین بخشی	۶
						مستندسازی	۷
						بازاریابی و فروش محصولات	۸
						حل تعارضات	۹
						پایداری و تداوم نهاد	۱۰
						مدیریت نهاد / قوانین و نحوه مدیریت نهاد	۱۱

پیوست ۷: نظام پایش و ارزشیابی

پایش و ارزشیابی از طریق ارزیابی شاخص‌ها در سه بعد بر اساس فرم شماره ۱۰ صورت می‌گیرد.

فرم شماره ۱۰ - چارچوب ارزشیابی طرح‌های توان افزایی و فقرزدایی

دوره ارزیابی	روش استخراج	منبع تامین داده	شاخص های فرایند	
یکبار در طول سال اول اجرای پروژه	پایش دوره‌ای چک لیست پایش	سوال از برخی اعضای حاضر به صورت تصادفی	درصد مشارکت نمایندگان جامعه در مرحله انتخاب روستا	انتخاب روستا
			درصد مشارکت نمایندگان دستگاه‌های مرتبط در مرحله انتخاب روستا	
			صحت انتخاب روستاهای هدف	
یکبار در طول سال اول اجرای پروژه	پایش دوره‌ای چک لیست پایش	بر اساس بازدید میدانی و تطابق وضعیت روستای انتخابی با معیارهای فرم ۱		
یکبار در طول سال اول اجرای پروژه	پایش دوره‌ای چک لیست پایش	مشاهده لیست شرکت کنندگان/ صورتجلسه اولویت بندی	درصد مشارکت نمایندگان جامعه در مرحله ارزیابی و اولویت بندی فعالیت‌های اقتصادی	ارزیابی فعالیت‌های اقتصادی و اولویت بندی
			درصد مشارکت نمایندگان جامعه در مرحله ارزیابی و اولویت بندی فعالیت‌های اقتصادی	

یکبار در طول سال اول اجرای پروژه	پایش دوره‌ای چک لیست پایش	بر اساس مصاحبه تصادفی با سه نفر از شرکت کنندگان و بررسی تطابق با فرم شماره ۵	صحت انجام فرایند اولویت بندی	ارزیابی فعالیت‌های اقتصادی و اولویت بندی
یکبار در طول سال اول اجرای پروژه	پایش دوره‌ای چک لیست پایش	بررسی تطابق مستندات صورت گرفته مطابق با راهنمای مستندسازی	میزان رعایت چارچوب مستندسازی فرایند در مرحله انتخاب روستا، ارزیابی و اولویت بندی فعالیت‌ها	
یکبار در طول سال اول اجرای پروژه	پایش دوره‌ای چک لیست پایش	بررسی تطابق با گانت چارت پروژه	میزان رعایت زمان مناسب بین انتخاب روستا تا اولویت بندی فعالیت‌های اقتصادی	
یکبار پس از تعیین اولویت اقتصادی	پایش دوره‌ای چک لیست پایش	بررسی تطابق مستندات صورت گرفته مطابق با راهنمای مستندسازی	میزان رعایت چارچوب مستندسازی فرایند	تدوین مدل کسب و کار، طرح، توجیه اقتصادی
یکبار در طول سال اول اجرای پروژه	پایش دوره‌ای چک لیست پایش	بررسی تطابق با گانت چارت پروژه	میزان رعایت زمان مناسب	

تکمیل بودن و کارآمدی پایگاه داده سیمای اجتماعی محل از نظر کمک به سازمان یابی و نهادسازی و فراهم نمودن اطلاعات پایه ارزشیابی	بررسی پایگاه داده از نظر تکمیل بودن و پاسخ دهی به سوالات کلیدی	پایش دوره‌ای چک لیست پایش	یک بار پس از اجرای مطالعه کمی و کیفی ترسیم سیمای اجتماعی
میزان رعایت زمان مناسب انجام مطالعه کمی و کیفی سیمای اجتماعی روستاهای مداخله و شاهد	بررسی تطابق با گانت چارت پروژه	پایش دوره‌ای چک لیست پایش	یک بار در طول سال اول اجرای پروژه
صحت فرایند تکمیل داده‌ها	نظارت بر پرسشگری، بازنگری، ورود داده	پایش دوره‌ای	یکبار در طول اجرای مطالعه کمی و کیفی ترسیم سیمای اجتماعی
درصد مشارکت ذی نفعان مرتبط در تدوین برنامه عملیاتی	صورتجلسه و اسامی شرکت کنندگان	چک لیست پایش	یک بار در طول سال اول اجرای پروژه

ترسیم سیمای اجتماعی

تدوین برنامه ساماندهی و اجرای پروژه‌ها

یک بار در هر سال اجرای پروژه	پایش دوره‌ای	نظارت بر پرسش‌گری، بازنگری، ورود داده	درصد مشارکت ذی‌نفعان مرتبط در اجرای برنامه عملیاتی	تشکیل نهاد مجری
یک بار در طول سال اول اجرای پروژه و پس از هر بار تغییرات هیات مدیره	پایش دوره‌ای	صورتجلسه و اسامی شرکت‌کنندگان	رعایت تناسب عضویت افراد در هیات‌مدیره با طوایف و فامیل شناسایی شده و قدرت آن‌ها	ساماندهی وجوامع محلی
یک بار در طول سال اول اجرای پروژه و پس از هر بار تشکیل مجمع	پایش دوره‌ای	صورتجلسه و اسامی شرکت‌کنندگان	درصد مشارکت جامعه در مجمع عمومی	ساماندهی مردم در قالب شرکت

شاخص‌های پیامد	منبع تامین داده	روش استخراج
اجتماعی	مردم روستا	پیمایش از جامعه - پرسشنامه ترسیم سیمای جامعه
	مردم روستا	پیمایش از جامعه - پرسشنامه ترسیم سیمای جامعه
	مردم روستا	پیمایش از جامعه - پرسشنامه ترسیم سیمای جامعه
	نمایندگان مردم (شورا، دهیار، بهورز، معلم روستا، ائمه جماعت، ریش سفیدان و معتمدین روستا) مصاحبه تصادفی با ساکنین	نمره اختصاص داده شده در فرم شماره ۱ (قبل و حداقل یکسال بعد از اجرای پروژه)
	مستندات	مطالعه آمار/اطلاعات مرکز بهداشت
	جمعیت	

ارزشیابی مشارکتی بعد از اجرا	مردم روستا، مسئولین محلی، ذی نفعان مرتبط	تأثیرات اجرای فعالیت اقتصادی بر شاخص های اجتماعی مشخص شده در جلسه با ذی نفعان	
پیمایش از جامعه - پرسشنامه ترسیم سیمای جامعه	مردم روستا	سطح درآمد مردم روستا	اقتصادی
ارزشیابی مشارکتی بعد از اجرا	مردم روستا، مسئولین محلی، ذی نفعان مرتبط	تأثیرات اجرای فعالیت اقتصادی بر شاخص های اقتصادی مشخص شده در جلسه با ذی نفعان	
ارزشیابی مشارکتی بعد از اجرا	مردم روستا، مسئولین محلی، ذی نفعان مرتبط	تأثیرات اجرای فعالیت اقتصادی بر وضعیت محیط زیست و سلامت مشخص شده در جلسه با ذی نفعان	زیست محیطی و سلامت

پیوست ۸: آیین نامه خروج بنیاد از فعالیت

خروج بنیاد برکت از فعالیت مطابق با آیین نامه مصوب واگذاری مشارکت های حقوقی و مدنی با تاکید بر رویه های اجرایی مصوب تیرماه ۹۲ خواهد بود.

منابع:

- Akpomuvie, O. B. (2010). Self-Help as a strategy for rural development in Nigeria: A bottom-up approach. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, 2(1), 88-111.
- Anietem, O. V. and Abiodun A. L. (2016). Community Driven Development (CDD) and Rural Poverty Alleviation in Nigeria: A Bottom-up Development Approach. *Sociology and Anthropology*, 4(6), 439-443.
- Bardhan, P. (2002). Decentralization of Governance and Development. *Journal of Economic Perspectives*, 16(4), 185-204.
- Besley, T. and Kanbur, S. M. R. (1991). The Principles of Targeting, in *Current Issues in Development Economics*, V. N. Balasubramanyam, ed. (New York: Saint Martin's Press), pp. 69-90.
- Binswanger-Mkhize, H. P., De Regt, J. P., & Spector, S. (2010). Local and Community Driven Development: Moving to Scale in Theory and Practice. *New Frontiers of Social Policy*. World Bank. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2418> License: CC BY 3.0 IGO.
- Blank, R. M. (2003). Selecting Among Anti-Poverty Policies: Can an Economics Be Both Critical and Caring?. *Review of Social Economy*, 61(4), 447-471.
- Bradshaw, t. K.(2005). Human and Community Development Department. University of California: Davis, CA 95616.
- CDX (2008). What is community empowerment?. Sheffield: Community Development Exchange. UK.
- Chebil, S., & Haque, I. (2003). Community driven development programs for poverty reduction: Experiences, Issues, and Lessons. *Journal of Administrative Development*, 1(1), 112-141.

Chen, M. (2007). Rethinking the Informal Economy: Linkages with the Formal Economy and the Formal Regulatory Environment. DESA Working Paper, No. 46, United Nations, New York.

Coady, D. P. (2004). Designing and Evaluating Social Safety Nets: Theory, Evidence, and Policy Conclusions," FCND Discussion Paper 172, International Food Policy Research Institute.

Coady, D., Grosh, M., & Hoddinott, J. (2004). Targeting of Transfers in Developing Countries: Review of Lessons and Experience. Washington, D.C.: The World Bank.

Conning, J., & Kevane. M. (2002). Community-Based Targeting Mechanisms for Social Safety Nets: A Critical Review. World Development, 30(3), 375-394.

Csazar, F. (2005). Understanding the concept of power. in (ed) R. Alsop Power, Rights and Poverty: Concepts and Connections Washington DC: World Bank: 137-146.

Dercon, S. (2009). Rural Poverty: Old Challenges in New Contexts. Oxford: Oxford University Press.

Giovannucci, D., Scherr, Milder, J. C., Nierenberg, G., Hebebrand, C., Shapiro, J., & Wheeler, K. (2012). Food and Agriculture: the future of sustainability. A strategic input to the Sustainable Development in the 21st Century (SD21) project, United Nations

Goldsmith, W. W., & Blakely, E. J. (1992). Separate Societies: Poverty and Inequality in American Cities. Philadelphia: Temple University Press.

Hickey, S., & Du Toit, A. (2007). Adverse incorporation, social exclusion and chronic poverty. Chronic Poverty Research Centre. Working Paper 81. www.chronicpoverty.org

Idode, J. (1989). Rural Development and Bureaucracy in Nigeria. Ibadan: Longman, Nigeria.

Livingstone, D. (2014). Community Development through Empowerment of the Rural Poor. Retrieved From https://www.be.unsw.edu.au/sites/default/files/upload/pdf/schools_and_en

engagement/resources/_notes/5A4_7.pdf on 5th May 2014

Islam, R. (2004). The Nexus of Economic Growth, Employment and Poverty Reduction; An Empirical Analysis. In Issues in Employment and Poverty Discussion Paper, 14, Recovery and Reconstruction Department, ILO, Geneva.

Janvry, A., de Sadoulet, E., & Murgai, R. (2002). Rural Development and Rural Policy. In. Gardner, B.L., & Rausser, G.C. (eds.): Agriculture and its External Linkages. pp. 1593-1658 Handbook of Agricultural Economics. Volume 2.a. North-Holland: Amsterdam.

Kushnick, L., & Jennings, J. (1999). A new introduction to poverty: The role of race, power, and politics. New York: New York University Press.

Le Blanc, D., Liu, W., O'Connor, D., & Zubcevic, I. (2012). Development cooperation in the light of sustainable development and the SDGs: Preliminary exploration of the issues, UNDESA: Rio+20 working papers. UN Division for Sustainable Development.

Longwe, S. (1991). Gender Awareness: The Missing Element in the Third World Development Project, in T. Wallace and C. March Changing Perceptions: Writings on Gender and Development. Oxford, UK: Oxfam.

Luttrell, C., Quiroz, S., Scrutton, C., & Bird, K. (2009). Understanding and operationalizing empowerment. Overseas Development Institute. London. www.odi.org.uk

Mansuri, G., & Rao, Vijayendra. (2004). Community-Based and Driven Development: A Critical Review, World Bank Research Observer, 19(1), 1-39.

McWhirter, E. H. (1991). Empowerment in counseling. Journal of Counseling and Development, 69: 222- 27.

Mosse, D. (2007). Power and the durability of poverty: a critical exploration of the links between culture,

marginality and chronic poverty. Chronic Poverty Research Centre Working Paper 107 www.chronicpoverty.org

Narayan, D. (2002) . Empowerment and Poverty Reductio: A Source book for The World Bank. Wash- ington D.C.

OECD (2008). Social Protection, Poverty Reduction and Pro-poor Growth: A Policy. Guidance Note. Paris: OECD.

Osinubi, T. S. (2003). Urban Poverty in Nigeria: A case study of Agege Area of Lagos. State Nigeria, Paper presented at the World Institute for Development Economics Research (WDER) conference, Finland.

Osmani S. R. (2003). Exploring the Employment Nexus; Topics In Employment and Poverty. A Report Prepared for the Task Force on the Joint ILO-UNDP Program on Employment and Poverty UNDP, New York and ILO, Geneva.

Rank, M. R. (2004). One Nation, Underprivileged. New York: Oxford University Press.

Rodgers, H. R. Jr. (2000). American Poverty in a New Era of Reform. Armonk, New York: M. E. Sharp.

Rowlands, J. (1995). Empowerment examined. Development in practice, 5 (2), 101- 107.

Ryan, W. (1976). Blaming the Victim. New York: Vintage.

Schiller, B. R. (1989). The Economics of Poverty and Discrimination. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Shaw, W. (1996). The Geography of United States Poverty. New York: Garland Publishing.

Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC) (2004). Creating the Prospect of Living a Life in Dignity – Principles Guiding the SDC in its Commitment to Fighting Poverty. Berne, Switzerland: SDC.

United Nations (2012). United Nations Conference on Sustainable Development Outcome Document: The future we want. A/CONF.216/L.1 of 19

Weiser, C. (2011). Determinants of the Growth Elasticity of Poverty Reduction. Why the Impact of Poverty Reduction is Large in some Developing countries and Small in others WIFO. Working Paper No. 406.

Weiss, J. (2005). Experiences with Poverty Targeting in Asia: An Overview in J. Weiss, Poverty Targeting in Asia , Cheltenham: Edward Elgar.

White, H., & Anderson, A. (2000). Growth vs. Redistribution: Does the Pattern of Growth Matter?, DFID white paper on Eliminating World Poverty: Making Globalization Work for the Poor, London.

World Bank (1990). Poverty. World Development Report New York: Oxford University Press.

World Bank (1997). The State in a Changing World. World Development Report, New York: Oxford University Press.

World Bank (2011). Poverty. www.dataworldbank.org/topic/poverty/ retrieved February 2011.

بخش چهارم: ساختار الگوسازی

ساختار الگوسازی اجرای آیین نامه فقرزدایی و توان افزایی برکت «برای مدت سه سال»

در راستای اجرای آیین نامه فقرزدایی و توان افزایی برکت (آفتاب) «از طریق مشارکت جوامع محلی» دستورالعمل مدیریت اجرایی «آفتاب» با هدف الگوسازی و نیز ایجاد هماهنگی و وحدت رویه در اجرای آیین نامه مذکور، در نه ماده و یک تبصره مشتمل بر سازمان اجرایی، اعضا، نقش ها و مسئولیت ها و فرایند تصمیم گیری که در یکصد و نود و یکمین جلسه هیأت مدیره بنیاد برکت به تاریخ ۱۳۹۴/۹/۱ به تصویب رسید جهت اجرا ابلاغ می شود.

دبیرخانه کمیته تحقیق و توسعه مسئول نظارت بر حسن اجرای این دستورالعمل بوده و موظف است سالانه گزارش خود را به کمیته تحقیق و توسعه ارائه نماید.

ماده ۱- مدیریت اجرا از طریق تشکیل چهار رکن با عناوین گروه مدیریت پروژه، کمیته توانمندسازی و توسعه روستا (محل هدف)، شورای هماهنگی بین بخشی در سطح بخش و شورای راهبری استانی، با نظارت عالی دبیرخانه کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت انجام می پذیرد «پیوست شماره یک».

ماده ۲- دبیرخانه کمیته تحقیق و توسعه موظف است فردی را به عنوان مدیر پروژه برای راهبری، مدیریت اجرا و الگوسازی «آفتاب» معرفی و طی حکمی از طرف رییس کمیته تحقیق و توسعه منصوب نماید.

▲ اهم وظایف مدیر پروژه

- تهیه فهرست بلند مناطق و پالایش اولیه بر اساس شاخص های از پیش تعیین شده
- بازدید اولیه از مناطق دارای اولویت و پیشنهاد محل های (روستاهای) منتخب (متناسب با الزامات اجرای آفتاب)

- برنامه‌ریزی اجرای پروژه‌ها و ارائه به دبیرخانه جهت اخذ تأیید در دو مرحله (۱- تا مرحله انتخاب مشاور (تسهیل گر)، ۲- تشکیل سازمان مجری).
- تنظیم استانداردها، برنامه‌های آموزشی و چارچوب‌های، ارزیابی و گزارش دهی و رویه‌های بررسی و اخذ تأیید دبیرخانه.
- انتخاب مشاوران (تسهیل گران) «مجریان پروژه‌های فقرزدایی و توان افزایی در سطح روستا - محل‌های هدف».
- آموزش مشاوران (تسهیل گران) به منظور اجرای بهینه آیین‌نامه فقرزدایی و توان افزایی برکت (آفتاب) «از طریق مشارکت جوامع محلی» و تبیین نقش تسهیل‌گری آنان.
- تشکیل شوراهای راهبری استانی، هماهنگی بین بخشی در سطح بخش‌ها و کمیته‌های توانمندسازی و توسعه روستا.
- توجیه اعضای شوراها تبیین نقش آنان، آموزش فرایندها و تعیین انتظارات.
- انجام هماهنگی در سطح استان با محوریت تشکیل شورای راهبری استانی از طریق اقداماتی نظیر تعریف شورای راهبری استانی، انجام مکاتبات و هماهنگی‌های اولیه، معرفی نماینده برای پیگیری و تشکیل و نظارت.
- دریافت پروژه‌های پیشنهادی از مشاوران (تسهیل گران) و کسب اطمینان از صحت اطلاعات مربوط به هر پروژه.
- تکمیل پرونده و مستندات هر پروژه پیشنهادی و ارائه به کمیته اقتصادی.
- دفاع از پروژه‌های پیشنهادی در کمیته اقتصادی و مدیریت انجام اصلاحات جهت اخذ تأیید.
- ارائه نتیجه بررسی‌های تأیید شده به کمیته تحقیق و توسعه، جهت اخذ تأیید هیأت‌مدیره برکت.
- تعامل مستمر با اعضا و عاملین اجرایی پروژه‌ها و برگزاری جلسات دوره‌ای (حداقل هر ۲ ماه یک‌بار).
- انجام بازدیدهای دوره‌ای از پروژه‌های در حال اجرا و ارائه گزارش به دبیرخانه و کمیته تحقیق و توسعه.
- تدوین و استقرار نظام پایش و ارزشیابی.
- ارائه گزارش‌های دو ماهه از اقدامات انجام شده و گزارش‌های مقایسه‌ای - تحلیلی شش ماهه از استان‌ها و محل‌های هدف.
- تشکیل و تسهیل استقرار و فعالیت شبکه «تسهیل گران توسعه محلی برکت» در سطوح استان، منطقه و کشور و برگزاری جلسات دوره‌ای برای آموزش، هم‌افزایی و بهبود کارایی شبکه.
- پیشنهاد برنامه‌های توسعه‌ای برای هر یک از مناطق و محل‌های هدف

- تنظیم سازوکار و ارائه مستندات پشتیبان برای تحویل مدیریت اجرای «آفتاب» پس از سه سال به معاونت ذیربط در بنیاد برکت با هدف فراگیری اجرای آیین نامه
- سایر وظایف حسب نظر رییس کمیته تحقیق و توسعه به منظور تعمیق و اجرای بهینه فرایندها

ماده ۳- مدیر پروژه به منظور تأمین نیازهای تخصصی خود نظیر تدوین استانداردها و نیز انجام امور دبیرخانه‌ای باید نسبت به تشکیل گروه مدیریت پروژه اقدام و از خدمات اجرایی و کارشناسی یک نفر تمام وقت و خدمات کارشناسی پاره وقت (حداکثر ۳ نفر) با تأیید رییس کمیته تحقیق و توسعه و نیز نظرات تخصصی معاونین اقتصادی بنیاد برکت بهره‌گیری نماید.

ماده ۴- مدیر پروژه مکلف است در هر محل هدف (روستای منتخب) و به منظور عملیاتی کردن آیین نامه فقرزدایی و توان افزایی برکت (آفتاب) و اجرای دقیق مفاد آیین نامه مذکور با محوریت توانمندی جوامع محلی، نسبت به تشکیل کمیته توانمندسازی و توسعه روستا اقدام نماید.

◀ اعضای کمیته توانمندسازی و توسعه روستا

- مشاور (تسهیل گر)، رییس
- دهیار، دبیر
- ۳ تا ۵ نفر از معتمدین یا معرفی دهیار یا رییس شورا
- دو نفر از اعضای شورای روستا

◀ اهم وظایف کمیته توانمندسازی و توسعه روستا

- بسیج روستاییان (اهالی محل هدف) برای جلب مشارکت در فعالیتهای توسعه‌ای
- جمع‌آوری اطلاعات محیطی و تنظیم گزارش وضعیت اجتماعی
- تهیه اطلاعات لازم و ارائه پیشنهاد در خصوص پروژه‌های قابل تحقق در سطح محل هدف (روستا)
- تشکیل نهادهای مجری
- نظارت عالی بر عملکرد نهاد مجری در راستای اجرای «آفتاب» و نیز زیر کمیته‌های آن در صورت تشکیل
- اجرای نظام پایش و ارزشیابی و ارائه گزارش به مدیر پروژه
- انجام سایر مسئولیت‌های تعیین شده بر اساس آیین‌نامه فقرزدایی و توان‌افزایی برکت (آفتاب) «از طریق مشارکت جوامع محلی»

ماده ۵- مدیر پروژه موظف است به ازای هر یک از مجموعه محل‌های هدف (روستا) که در یک بخش، قرار دارند؛ شورای هماهنگی بین بخشی را در سطح بخش تشکیل دهد.

◀ اعضای شورای هماهنگی بین بخشی در سطح بخش

- بخشدار، رییس کمیته
- مشاور (تسهیل‌گر)، دبیر
- دهیار / دهیاران
- یک نفر کارشناس اقتصادی از کارشناسان اقتصادی بنیاد برکت و یا کارشناس اقتصادی مورد تأیید بنیاد برکت از اعضای تیم مشاور (تسهیل‌گر)
- مسئولین ادارات مربوط در سطح بخش نظیر جهاد کشاورزی، محیط زیست، منابع طبیعی و امور اراضی، آب و فاضلاب روستایی و ...

◀ اهم وظایف شورای هماهنگی بین بخشی در سطح بخش

- انجام هماهنگی‌های محلی و منطقه‌ای
- بررسی و تأیید سیمای محل هدف (روستاها)
- بررسی اولیه و ارزیابی همه جانبه (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و ...) پروژه‌های پیشنهادی از طرف کمیته توانمندسازی و توسعه روستا (محل هدف)
- انجام هماهنگی‌های اداری و فنی با ادارات مربوط در سطح بخش
- مستندسازی فرایندها و تسهیل جریان اطلاعات
- نظارت بر رعایت استانداردها و اجرای رویه‌های تعیین شده در محل منتخب (روستا) و ارائه گزارش به مدیر پروژه
- تنظیم و ارائه گزارش‌های مقایسه‌ای - تحلیلی از اجرای نظام پایش و ارزشیابی در سطح بخش
- مدیریت تشکیل شبکه تسهیل‌گران در سطح بخش

ماده ۶- مدیر پروژه موظف است در هر استان شورای راهبری استانی را به منظور انجام هماهنگی‌های بین دستگاهی در سطح استان، پشتیبانی و رفع موانع اجرایی «آفتاب» و پروژه‌های تعریف شده ذیل آن، تشکیل دهد. در این رابطه، مشاور (تسهیل‌گر) به عنوان عامل اجرایی، ملزم به شناسایی و معرفی سازمان‌ها، مدیران کل دستگاه‌های اجرایی مرتبط با پروژه‌های شناسایی شده و احصای نیازمندی‌های مربوط به اجرای بهینه «آفتاب» است تا مدیر پروژه با نقش هماهنگ کننده در سطح عالی، با توجه به درخواست اعلامی از طرف مشاور (تسهیل‌گر) نسبت به انجام هماهنگی‌های اولیه و تسهیل تشکیل شورای راهبری و تأمین انتظارات، اقدام نماید.

با توجه به هدف تشکیل شوراهای راهبری استانی، اعضای آن شوراهای در تمامی استان‌ها ثابت نبوده و با توجه به موضوع

پروژه‌های تعریف شده، مدیران کل دستگاه‌های اجرایی و سایر ذی‌نفعان مرتبط با اجرای بهینه پروژه‌ها، به عضویت شورا در می‌آیند. محل تشکیل جلسات شورا استانداری یا نمایندگی ستاد اجرایی فرمان امام (ره) در استان، است.

تبصره: پس از تعیین اعضا و چارچوب تشکیل شورای راهبری، مدیر پروژه می‌تواند نقش هماهنگی خود را در صورت امکان به مشاور (تسهیل‌گر) تفویض نماید.

◀ اهم وظایف شورای راهبری استانی

- حمایت از اجرای «آفتاب» در سطح استان
- پشتیبانی از تعریف و اجرای پروژه‌های تعیین شده در مجموعه محل‌های هدف (روستا)
- تسهیل اجرای فرایندهای قانونی در چارچوب ضوابط
- همراه نمودن مسئولین ادارات مربوط در سطح بخش

ماده ۷- مشاور (تسهیل‌گر) موظف است پروژه‌های پیشنهادی را مطابق با چارچوب اعلامی از طرف مدیر پروژه، از تمامی ابعاد نظیر اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی بررسی و ارزیابی نماید و کلیه مستندات لازم ناظر بر پیشنهاد پروژه‌های قابل توجیه را برای اخذ تأییدیه کمیته‌های اقتصادی، تحقیق و توسعه و نیز هیأت مدیره بنیاد برکت به مدیر پروژه ارائه نماید و در جلسات تصمیم‌گیری و دفاع از پروژه حسب نظر مدیر پروژه شرکت نماید.

ماده ۸- کمیته تحقیق و توسعه موظف است افرادی را به عنوان ممیز برای محل‌های هدف تعیین نماید تا با بررسی‌های موردی و محلی، روند اجرا و میزان تحقق اهداف آیین‌نامه راه‌ر شش ماه یک‌بار گزارش نمایند.

ماده ۹- ساختار اجرایی مدیریت اجرای پروژه‌های ذیل آیین نامه مذکور، برای مدت حداکثر ۳ سال است که با توجه به الگوی تبیین و اجرا شده، تمامی وظایف از کمیته تحقیق و توسعه به بنیاد برکت و معاونت یا ساختار ذیربط واگذار می‌شود. بنیاد برکت موظف است در اجرای گسترده «آیین نامه آفتاب»، نسبت به تشکیل بانک اطلاعات و رصد تحقق اهداف آیین نامه اقدام نماید.

کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت، به منظور محرومیت‌زدایی مناطق محروم و توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی، آیین‌نامه فقرزدایی و توان‌افزایی برکت را با عنوان اختصاری «آفتاب» با رویکرد توسعه پایدار روستایی، تدوین و به تصویب رسانده است.

«آفتاب» مجموعه‌ای متشکل از دستورالعمل اجرایی، رویه‌های زیرساختی و نیز نظام مدیریتی است که با نگاهی جامع به دنبال ایجاد توازن میان انسان، محیط و فعالیت‌های اقتصادی است. بر اساس «آفتاب» بنیاد با ایفای نقش تسهیل‌گری و با مشارکت جوامع محلی، به شناسایی ظرفیت‌های توسعه‌ای و بسیج منابع می‌پردازد و مردم را در فرایندهای آموزشی، تصمیم‌گیری مشارکتی، ایجاد و یا توسعه کسب و کار، خوداتکایی، ایجاد همبستگی اجتماعی و رشد جمعی همراهی می‌نماید. بنیاد برکت در این رویکرد، با تأکید بر ضرورت توجه به مدل‌های علمی، دانش توسعه را در منطقه ترویج می‌دهد و پس از پشتیبانی و حمایت از فعالیت‌های جمعی و تقویت توان اجتماعی و اقتصادی محل، نقش حمایتی خود را محدود و به منظور استقرار چرخه توانمندسازی و رشد، به نظارت و راهبری این حرکت جمعی تا سطح شکل‌گیری نسبی خوداتکایی می‌پردازد.

بنیاد برکت
دانش توسعه را در منطقه ترویج می‌دهد